

HET LAND VAN NEVELE

SEPTEMBER
2011

JAARGANG
XLII

AFLEVERING
3

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD LAND VAN NEVELE

A. De Logi	3
Sporen van vroegmiddeleeuwse bewoning en restanten uit de Tweede Wereldoorlog in de schaduw van de Vosselaarse kerktoren	
A. De Logi	17
Middeleeuwse bewoning en mogelijk een Romeins castellum in hartje Merendree	
J. Luysaert	29
Benamingen voor houten wegverhardingen in Nevele en Tielt in de 15 ^e en 16 ^e eeuw	
L. De Paepe	39
Virginie Loveling door Willem Geets. Realisme in Vlaanderen	
A. Martens	47
Achiël Vuylsteke, zoon van Felix (1861-1931), gemeentesecretaris van Hansbeke	
D. D'Hooge, J. Luysaert	65
Brandweer Nevele: een gemiste kans?	
A. Martens	77
Lijkrede uitgesproken aan het graf van Karel Van Overbeke (1828-1910), voorzitter van de Sint-Vincentiusconferentie	
Verslagen	83

MENSEN VAN TOEN

W. Joos	85
Henri Blomme: 'Een wedergeboren Icarus...?'	

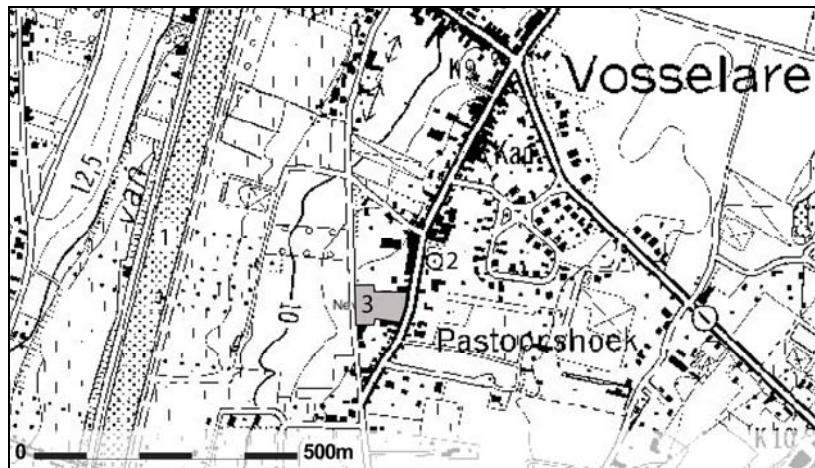
SPOREN VAN VROEGMIDDELEEUWSE BEWONING EN RESTANTEN UIT DE TWEDE WERELDOORLOG IN DE SCHADUW VAN DE VOSSELAARSE KERKTOREN

Van 18 januari tot 30 april 2010 voerden archeologen in dienst van het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting (EEC)¹ in samenwerking met de Kale-Leie Archeologische Dienst (KLAD) een opgraving uit te Vosselare, Nevele². Op dit terrein zou in de loop van dat jaar een verkaveling worden aangelegd door bouwheer Bostoën. Naar aanleiding hiervan onderwierp de KLAD het terrein in de winter van 2009 reeds aan een vooronderzoek waarbij sporen aan het licht kwamen van een loopgravenstelling uit de eerste helft van de 20ste eeuw. Deze relictten verdienden verdere studie en de KLAD adviseerde dan ook, voorafgaand aan de geplande bouwwerken, een vlakdekkend archeologisch onderzoek van het volledig projectgebied (ca. 1 ha groot) te laten doorgaan. Het terrein bevindt zich tussen de Hoogstraat en Vosselaredorp en ligt op een van de zandruggen die zich strekken langs het traject van de Kale, en waarop reeds vele archeologische vindplaatsen gekend zijn. Tegenwoordig bevindt zich in de loop van de Kale het Schipdonkkanaal. Het onderzoeksgebied situeert zich op de oostelijke oever van het kanaal, en ongeveer 50 m ten zuidwesten van de kerk van Vosselare (fig. 1). Bij deze archeologisch opgraving werden sporen gevonden uit verschillende perioden, maar de hoofdmoot stamt uit de vroege middeleeuwen (ca. 5de tot en met 9de eeuw na Chr.) en de jaren van mobilisatie voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog.

---

¹ Met dank aan collega Evelyn Schynkel, en dr. Wim De Clercq (UGent) en dr. Koen De Groote (VIOE) voor de wetenschappelijke begeleiding.

² Het volledig verslag van het onderzoek te Vosselare kan teruggevonden worden op de websites van de KLAD (www.deklad.be) en het EEC (<http://www.enamecenter.org/>).

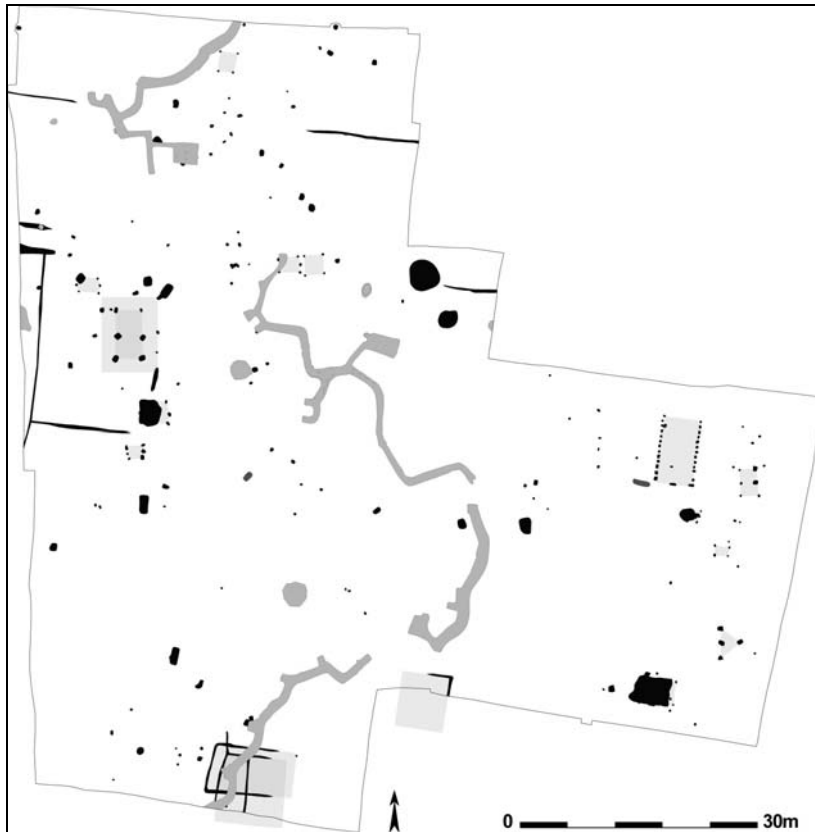
Figuur 1: Situering van het projectgebied (3) op een uittreksel van de topografische kaart (AGIV). 1: Schipdonkkanaal, 2: Sint-Eligiuskerk, 3: onderzoeksgebied

Vroegmiddeleeuwse woonerven in de huidige dorpskern

Het archeologisch onderzoek leverde sporen op van vroegmiddeleeuwse woonerven (fig. 2). Dergelijke erven zijn doorgaans omgeven door een of meer grachten en bestaan uit een hoofdebouw of woning waarrond enkele kleinere (bij)gebouwen zijn ingeplant. De hier aangetroffen constructies waren opgetrokken in houtbouw, waarbij zowel de dragende palen als de wandpalen in kuilen of standgreppels gefundeerd waren. Deze woonkernen werden van water voorzien door een of meerdere waterputten die zich eveneens binnen het erf bevinden. De aangetroffen resten in Vosselare betreffen in hoofdzaak paalsporen³ die tot zowel hoofd- als bijgebouwen konden herleid worden.

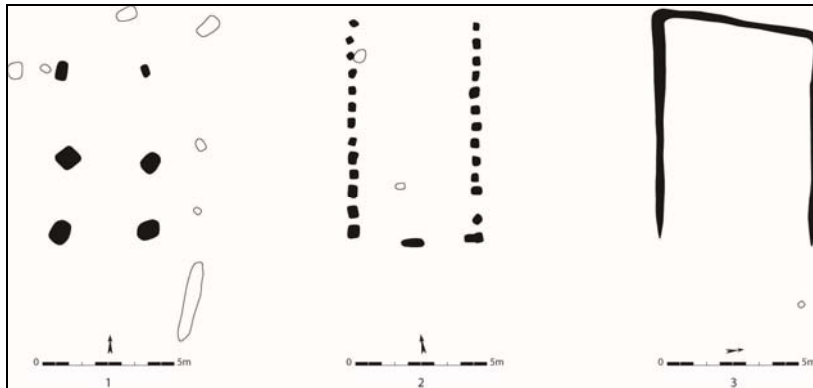
³ Paalsporen zijn de archeologisch zichtbare resten van de funderingskuilen van de palen van woningen en bijgebouwen. Ze manifesteren zich als donkergrijze tot bruine vlekken tegenover de beigegele onaangeraakte zandbodem.

Figuur 2: Algemeen grondplan met alle sporen en aanduiding van de bouwstructuren. (zwart=vroegmiddeleeuwen, donkergrijs=ongedateerde graven, lichtgrijs=Tweede Wereldoorlog)

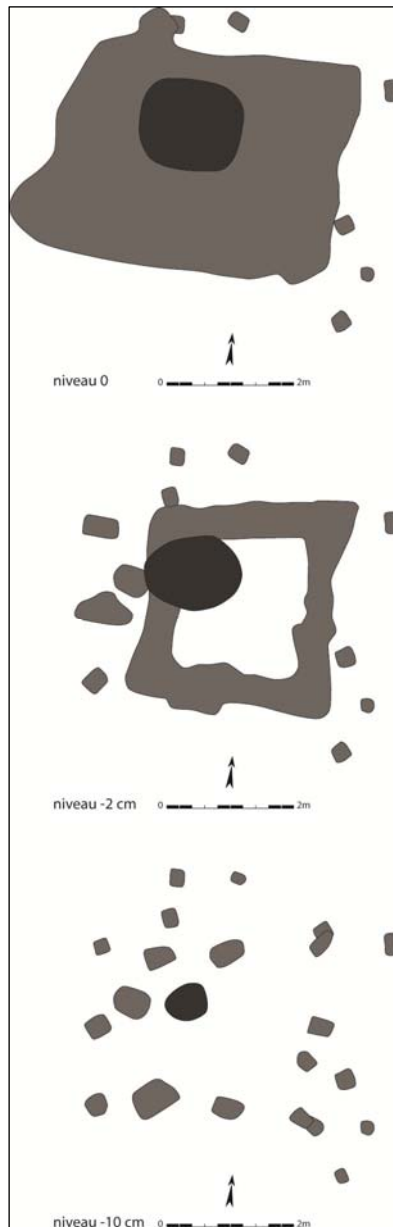
In totaal werden vijf hoofdgebouwen herkend, wat de aanwezigheid van minstens vijf al dan niet gelijktijdige vroegmiddeleeuwse erven op dit terrein doet vermoeden. Een eerste hoeve (fig. 3: 1) bevindt zich centraal op de westelijke kant van het terrein, is noord-zuid georiënteerd en is een drieschepige constructie met een dieper gefundeerde zespalige kern, die dan ook het best is bewaard. De vondsten uit de paalsporen beslaan voornamelijk handgemaakt aardewerk verschaald met rode kleikorrels en geglad afgewerkt, maar ook een sterk geprofileerde randscherf in Eifel-

waar. Zo kan de structuur in de 7de-8ste eeuw geplaatst worden (persoonlijke mededeling K. De Grootte). Vroegmiddeleeuwse gebouwen met eenzelfde grondplan kwamen recentelijk ook te Merendree (De Logi & Van Cauwenbergh 2010) en te Flanders Expo (persoonlijke mededeling J. Hoorne) aan het licht.

Figuur 3: Overzicht van de vroegmiddeleeuwse hoofdgebouwen.

In het oostelijk deel van het opgravingsterrein werd een tweede hoofdgebouw herkend (fig. 3: 2). Deze structuur is min of meer noord-zuid gericht en heeft een éénschepige opbouw, bestaande uit telkens 13 dicht op elkaar geplaatste palen op de lange zijden van de structuur. Centraal op de zuidelijke (korte) wand bevindt zich een dieper gefundeerde (nok)paal. Mogelijk kende deze een tegenhanger in het noorden, waar de sporen nauwelijks tot niet bewaard waren wegens een diepere mate van verstoring van de bodem. Een eventuele ingang tot het gebouw bevindt zich op de oostelijke lange zijde ter hoogte van de zuidoostelijke hoek, waar de ruimte tussen de paalsporen plaatselijk aanzienlijk groter is. Slechts enkele handgemaakte wandscherfjes werden in de sporen van dit gebouw gevonden. De datering blijft daarom vrij vaag vroegmiddeleeuws. Ook dit type bouwplattegrond is gekend van opgravingen op Flanders Expo (Hoorne et al. 2008). Maar ook in het Antwerpse komen dergelijke éénschepige gebouwen uit de vroege middeleeuwen voor (Annaert 1999, Annaert et al. 2008, Verbeek & Delaruelle 2004, Verhaert & Annaert 2003). De drie resterende hoofdgebouwen (fig. 3: 3) werden allen slechts fragmentair en in het zuiden van het terrein teruggevonden. Het zijn alledrie gebouwen die ge-

fundeerd zijn in een zogenaamde standgreppel. Het best bewaarde exemplaar was een rechthoekig oost-west gericht gebouw. Geen enkele van deze standgreppels leverde dateerbare vondsten op. Een situering in de vroege middeleeuwen berust volledig op de gelijkenis (aflijning, kleur en vulling) met de gedateerde vroegmiddeleeuwse sporen op het terrein. Het gebouwtype zelf is voor de vroege middeleeuwen wel via archeologisch onderzoek gekend, voornamelijk in de regio rond Brugge (Hollevoet 2002, Hollevoet 2003, Hillewaert & Hollevoet 2006) trof men al gelijkaardige gebouwen aan.

In de paalsporen konden ook vele bijgebouwtjes herkend worden. In totaal werden zes spiekers geïdentificeerd. Dit zijn vierkante tot rechthoekige graanschuurtjes van gemiddeld 2 bij 2 m met een verhoogd vloerniveau om ongedierte en wateroverlast te voorkomen (Maes 2008). Op het terrein in Vosselare werden drie vier-, één vijf- en twee zespalige spiekers herkend (fig. 2). Naast spiekers werden ook vier hutkommen onderzocht (fig. 2).

Figuur 4: De plattegrond van één hutkom: tijdens het verdiepen van de structuur werden geleidelijk aan paalsporen van het gebouwtje zichtbaar.

Dit zijn gedeeltelijk in de bodem ingegraven bijgebouwtjes, met op die manier een verzonken vloerniveau. Vermoedelijk functioneerden ze als werkplaats voor artisanale activiteiten zoals spinnen of weven (Chapelot 1980). Bij archeologisch onderzoek verschijnen ze in eerste instantie als vrij grote donkere rechthoekige tot ovale verkleuringen (dit is de opgevuld geraakte ingraving), die soms behoorlijk wat nederzettingsafval bevatten. Na geleidelijk aan verdiepen kunnen onder deze verkleuring nog de paalsporen van het gebouwtje herkend worden. Het gaat hier om drie zespalige hutkommen. Een vierde hutkom was uitzonderlijk goed bewaard (fig. 4). Dit exemplaar bevond zich in de zuidoostelijke hoek van het terrein en manifesteerde zich als een afgerond rechthoekige donkergrijsbruine verkleuring. Na verdiepen werden de paalsporen van het gebouwtje zichtbaar. De structuur is oost-west gericht en bleek opgebouwd uit twee lange wanden bestaande uit telkens vier palen. Centraal op de korte zijden bevond zich een dieper gefundeerde nokstaander. De oostelijke hoekpalen werden elk door een tweede paalspoor oversneden, dat 1 m naar het oosten toe een tegenhanger had. Mogelijk vormden deze vier sporen een uitbreiding aan het bestaande bijgebouw. In de noordwestelijke hoek van de structuur bevond zich een kuil die mogelijk verband houdt met de in dit gebouw uitgeoefende activiteit. De vondsten dateren de structuur in de 6de-8ste eeuw. Het gaat om handgevormd aardewerk, vaak voorzien van gladding en verschaald met rode kleikorrels, en enkele grijs gebakken gedraaide scherven afkomstig uit Noord-Frankrijk of het Maasland. Er werden geen vondsten gedaan die duidelijkheid konden scheppen over de functie van deze hutkom. Een laatste bijgebouw (fig. 2) bestaat uit vier paalsporen, waarvan drie sporen één noord-zuid georiënteerde wand lijken te vormen en het vierde spoor ca. 2 m ten oosten van de centrale paal ligt. Op deze manier wordt een gebouwtje gevormd dat hetzij driehoekig, hetzij rechthoekig van vorm was. Mogelijk gaat het om een open stalconstructie of afdak, waarbij de eventuele hoekpalen van lichtere aard waren en bijgevolg niet bewaard zijn.

Figuur 5: Veldopname van de bewaarde bekisting van een vroegmiddeleeuwse waterput.

Behalve paalsporen werden bij dit onderzoek ook twee waterputten aangesneden. Beide sporen bevinden zich vrij centraal op het terrein, op ongeveer 4 m van elkaar (fig. 2 & 6). Het meest zuidelijk exemplaar is het kleinst. De kuil had een diepte van maximaal 2,6 m onder het opgravingsniveau. Hout van een beschoeiing was nergens meer intact bewaard. Maar vanaf ongeveer 1,1 m diepte was een aftekening van vergaan hout zichtbaar die wel toeliet de constructie van de bekisting af te leiden. Het ging om een noordwest-zuidoost georiënteerde vierkante bekisting. Deze is hoogstwaarschijnlijk opgebouwd uit horizontaal op elkaar geplaatste planken, die telkens aan één zijde buiten de schacht van de bekisting uitstaken. Er was geen enkele aanwijzing voor de aanwezigheid van (hoek)balken. Dit type bekisting werd meermaals geattesteerd bij vroegmiddeleeuwse waterputten opgegraven op Flanders Expo (persoonlijke mededeling J. Hoorne) en te Merendree (De Logi & Van Cauwenbergh 2010). De dateerbare vondsten uit dit spoor plaatsen het in de 7de-8ste eeuw. Het gaat op

nieuw om handgevormde met rode kleikorrels verschaalde scherven, in combinatie met een weinig aantal importen (o.a. uit het Eifelgebied en Noord-Frankrijk). De meer noordelijk gelegen waterput was groter in omvang, en kon onderzocht worden tot een diepte van 3,6 m onder het opgravingsvlak. Het spoor heeft een trechtervormig profiel waarin op een diepte van 1,3 m onder het vlak een aftekening van een vergane beschoeiing zichtbaar werd. Op een diepte van 2,3 m werd duidelijk dat er nog een tweede en oudere bekisting in het spoor aanwezig was. Van deze laatste was vanaf een diepte van 2,8 m het hout nog intact bewaard (fig. 5). Het gaat om een westnoordwest-oostzuidoost georiënteerde beschoeiing die nog drie planken hoog, of ca. 80 cm, was bewaard. Deze is opgebouwd uit vier in de grond geheide hoekbalken, waartegen aan de buitenzijde horizontaal planken rusten. Hier en daar waren hoekbalken en planken door middel van pen-gat verbindingen aan elkaar bevestigd. De planken waren aan weerszijden van de uiteinden voorzien van uitsparingen waardoor ze in elkaar gehaakt konden worden. Wellicht was deze beschoeiing op een bepaald moment aan herstelling toe. Deze werd gedeeltelijk ontmanteld voor de aanleg van een tweede, kleinere, bekisting. De vorm van deze laatste beschoeiing kan afgeleid worden uit de verkleuring die door het vergaan hout werd nagelaten. Het was een noord-zuid gerichte vierkante schacht met een zijde van 70 cm die was opgebouwd uit horizontaal op elkaar geplaatste planken die telkens aan één zijde buiten de schacht uitstaken, en tegen vier verticaal in de grond geheide hoekbalken rustten. Het aardewerkensemble uit dit spoor is vergelijkbaar met dat van voorgaande waterput en wordt opnieuw gedateerd in de 7de-8ste eeuw.

Tenslotte werden nog een aantal fragmenten van greppels en grachten op het terrein aangetroffen (fig. 2). Gezien hun inplanting en oriëntatie gaat het waarschijnlijk om de afbakening van of indeling binnen de verschillende vroegmiddeleeuwse woonerven. Twee parallelle grachtfragmenten tegen de westelijke sleufrand duiden misschien op een toegang tot één van de woonerven, of op de aanwezigheid van een lokale toegangsweg.

De resultaten van het onderzoek aan de Hoogstraat te Vosselare leverden een aantal hoofd- en bijgebouwen, twee waterputten, enkele greppel-fragmenten en losse kuilen en paalsporen op. Samen vormen zij hoogstwaarschijnlijk een vijftal woonerven uit de periode van de 6de tot en met de 8ste eeuw. Het verzameld vondstmateriaal laat niet toe uit te maken of deze erven gelijktijdig aanwezig waren of mekaar opvolgden in de tijd. De

drie types en de verschillen in oriëntatie van de hoofdgebouwen suggereren mogelijk wel een chronologisch verschil tussen de erven.

Figuur 6: Zicht op één van de armen van de loopgravenstelling met op de achtergrond de twee vroegmiddeleeuwse waterputten.

Een loopgravenstelling uit de Tweede Wereldoorlog

Naast middeleeuwse sporen werden bij dit onderzoek ook sporen en structuren uit periode voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog aangesneden. Deze oorlogsrelicten situeren zich op de westelijke helft van het terrein, bovenop de helling naar het Schipdonkkanaal. Het gaat om een onderdeel van een zigzaggende loopgravenstelling met een algemene noordnoord-oost-zuidzuidwest oriëntatie (fig. 2 & 6). De stelling is niet ononderbroken, en bestaat uit verschillende armen waarvan er zich vier op het opgravings-terrein bevonden. De hoofdtak van de loopgraven had een U-vormig profiel met vlakke bodem dat aan de westelijke kant vaak van een trapje, een zogenaamde schietbank, was voorzien. De armen van de stelling hadden

aan de westzijde verschillende vooruitgeschoven posten (fig. 2 & 6), die vermoedelijk als observatie- of schutterspost dienst deden. Twee ingegraven rechthoekige ruimtes waren eveneens met deze stelling verbonden, maar bevonden zich ten oosten ervan (fig. 2 & 6). Eén ervan was voorzien van een veldoven opgebouwd uit dakpannen. De vele vondsten uit deze ruimten bevatten hoofdzakelijk consumptieafval zoals confituur- en sardienblikken, maar ook grote hoeveelheden teerpapier. Hoogstwaarschijnlijk werden de ingegraven ruimtes met dit laatste materiaal bekleed om grond- en regenwater buiten te houden. Deze ruimtes kunnen wellicht geïdentificeerd worden als rust- of schuilplaatsen voor de soldaten, die achter de stelling werden aangelegd. Ten westen van de loopgraven werden twee grote ronde kuilen aangetroffen (fig. 2). Vermoedelijk zijn het machinegeweerposten. Centraal in profiel van deze kuilen is een verhoogd platform zichtbaar waarop het geschut gestaan moet hebben (fig. 7).

Figuur 7: Profiel van een vermoede machinegeweerpost.

De vondsten uit al deze sporen zijn hoofdzakelijk restanten van prikkeldraad, spijkers, stukken bouwmetaal en consumptieafval, en boden geen uitkomst betreffende de datering van de loopgraven. Een geschreven bron (De Vos & Janssens 1980) en de getuigenissen van enkele dorpsbewoners wezen erop dat de stelling door Belgische soldaten werd aangelegd tijdens de mobilisatie in de jaren 1938 en 1939, aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. De loopgraven werden gegraven ter verdediging tegen een eventuele aanval van Frankrijk of Engeland. De locatie van de stelling, op de oostelijke oever van het kanaal, suggereert inderdaad dat zij tegen een vijand uit het westen werd opgericht. Dit wordt daarenboven bevestigd door de westelijke inplanting van de schietbanken, vooruitgeschoven posten en geschutskuilen enerzijds, en de locatie van de rustplaatsen achter de stelling. Wanneer echter de Duitse troepen in 1940 België binnenvielen, bleken de loopgraven verkeerd ingeplant en werden ze nutteloos. De Belgische soldaten namen vervolgens stelling op de westelijke oever van het kanaal. De totale afwezigheid van zowel vernielingssporen op de loopgraven zelf als vondsten zoals kogelhulzen wijzen erop dat deze verdedigingswerken nooit werden gebruikt in de strijd. Ook herbruik door het Duits leger is onwaarschijnlijk gezien een deel van hun troepen het kanaal reeds waren overgestoken te Meigem, alvorens Vosselare werd bereikt.

Twee geïsoleerde graven

Op het terrein te Vosselare werden tenslotte nog enkele ongedateerde sporen aangetroffen. Het oudst is een crematiegraf van ca. 1,2 op 0,7 m en met een noordoost-zuidwest oriëntatie. In de vulling van het spoor werd geen aardewerk aangetroffen. De vorm, houtskoolvulling en de splinters verbrand bot tonen aan dat het om een brandrestengraf gaat. Dit graftype komt voornamelijk voor in de Romeinse periode, maar is ook gekend voor de ijzertijd en de vroegmiddeleeuwse periode. Een tweede ongedateerd spoor manifesteerde zich als een langwerpige donkerbruine kuil van 2,3 m bij 65 cm. Bij uitgraven ervan werd een menselijk skelet aangetroffen en bleek het om een grafcontext te gaan (kaftfoto). De inhumatie gebeurde volgens de christelijke traditie: oost-west georiënteerd met het hoofd in het westen en de handen gevouwen op het bekken. Er werden geen resten of aftekeningen van een kist, noch bijgiften of restanten van kledij aangetroffen. De botresten werden door fysisch antropologe Kaat Maesen on-

derzocht. Het gaat waarschijnlijk om een vrouw met een leeftijd tussen 20 en 40 jaar en tussen 1,69 en 1,76 m groot. Over de omstandigheden van het overlijden waren geen aanwijzingen op het bot aanwezig (Maesen 2010). De andere vondsten in de grafkuil zijn zeer uiteenlopend, en bestaan in hoofdzaak uit verspit vroegmiddeleeuws materiaal, maar ook enkele grijs gebakken en gedraaide scherven en oxiderend gebakken gedraaid materiaal voorzien van loodglazuur. Een precieze datering van het graf is dus niet mogelijk. De staat van de beenderen en tanden, en de afwezigheid van bewaarde kledij suggereren dat het niet om een recente begraving of een oorlogsslachtoffer gaat. De reden voor een geïsoleerde inhumatie op ongeveer 50 m van de christelijke begraafplaats blijft onzeker. Mogelijk gaat het om iemand die niet op gewijde grond begraven kon worden zoals een zondaar, zelfmoordenaar, of een persoon die zelf buiten de christelijke traditie stond.

Besluit

Het archeologisch onderzoek langsheen de Hoogstraat in Vosselare bracht sporen aan het licht van Belgische loopgraven en geschutskuilen uit de periode van de mobilisatie in 1938-1939 voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog. De studie van deze restanten leverde inzichten op betreffende de aanleg en opbouw van de stelling en de daarmee samengaande structuren, en wees tegelijkertijd aan hoe weinig bronnen en kennis voorhanden zijn voor dit toch vrij recent verleden. Daarnaast werden, vrij onverwacht, ook nederzettingssporen uit de vroege middeleeuwen aangesneden. Het gaat om de resten van meerdere woonerven. Een voorzichtige datering plaatst de sporen algemeen in de 7de-8ste eeuw na Chr. Deze vondst vlakbij de huidige kerk verschaft kennis over wat mogelijk een deel van de eerste bewoningskern van Vosselare is. Aangezien de vroege middeleeuwen een periode is die archeologisch weinig gekend is in zandig Vlaanderen dragen de resultaten van dit onderzoek niet alleen bij aan de kennis van het lokale verleden, maar leveren ze de archeologie ook bruikbare informatie aan over de vroegmiddeleeuwse nederzettingen en hun artefacten in de ruime regio.

Adelheid De Logi
Mariakerke

Bibliografie

Annaert R., 1999. Archeologie in de ruilverkaveling Poppel (Antwerpse Noorderkempen). *AVRA-Jaarboek 1998*: pp. 38-43.

Annaert R., Debruyne S. & Eggermont N., 2008. Vroegmiddeleeuwse bewoning onder een stuifduin in Pulle (gem. Zandhoven, Antw.). *Archaeologia Mediaevalis* 31: pp. 80-82.

Chapelot J., 1980. Le fond de cabane dans l'habitat rural Ouest-Européen: Etat des questions. *Archéologie Médiévale* X: pp. 5-57.

De Logi A. & Schynkel E., 2010. *Archeologisch onderzoek Nevele – Hoogstraat. 18 januari tot 30 april 2010*. KLAD-rapport 19 (onuitgegeven rapport).

De Logi A. & Van Cauwenbergh S., 2010. *Archeologisch onderzoek Nevele – Merendreedorp. 4 mei tot 25 juni 2010*. KLAD-rapport 20 (onuitgegeven rapport).

De Vos J. & Janssens A., 1980. *Het "Lyskanal". Nevele mei 1940*. Heemkundige kring Het Land van Nevele, Nevele.

Hillewaert B. & Hollevoet Y., 2006. Andermaal Romeins en vroegmiddeleeuws langs de Zandstraat te Sint-Andries/Brugge (prov. West-Vlaanderen). *Relicta* 1: pp. 121-140.

Hollevoet Y., 2002. D'Hooghe Noene van midden Bronstijd tot volle Middeleeuwen. Archeologisch onderzoek in een verkaveling langs de Zandstraat te Varsenare (gem. Jabbeke, prov. West-Vlaanderen). *Archeologie in Vlaanderen* I: pp. 161-189.

Hollevoet Y., 2003. Romeinse off-site fenomenen en vroegmiddeleeuwse nederzettingssporen in de verkaveling Molendorp te Sint-Andries/Brugge (prov. West-Vlaanderen). *Archeologie in Vlaanderen* VII: pp. 65-82.

Horne J., Bartholomieux B., Clement C., De Doncker G., Messiaen L. & Verbrugge A., 2008. *Sint-Denijs-Westrem – Flanders Expo Zone 2 & 3: Archeologische weggofferbegeleiding van 13 mei tot 7 juli 2008* (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen). (onuitgegeven rapport).

Maes S., 2008. Voedselopslag tijdens de metaaltijden tussen Rijn en Sein. Een studie over spiekers en silo's. *Terra Incognita 2*: pp. 79-90.

Maesen K., 2010. *Fysisch-antropologisch onderzoek menselijke resten Voselare*. (onuitgegeven rapport)

Verbeek C. & Delaruelle S., 2004. De Middeleeuwen op het HSL-traject. In: Verbeek C., Delaruelle S. & Bungeneers J. (red.). *Verloren voorwerpen. Archeologisch onderzoek op het HSL-traject in de provincie Antwerpen*, Antwerpen: pp. 265-313.

Verhaert A. & Annaert R., 2003. Begraving en bewoning te Hove: ijzertijd en Middeleeuwen van naderbij bekeken (prov. Antwerpen). In Cuyt G. & Sas K. (eds.), *Vlekken in het zand. Archeologie in en rond Antwerpen*: pp. 107-114.

MIDDELEEUWSE BEWONING EN MOGELIJK EEN ROMEINS CASTELLUM IN HARTJE MERENDREE

In het voorjaar van 2010 voerde de Kale-Leie Archeologische Dienst (KLAD) een proefsleuencampagne uit op een terrein in de dorpskern van Merendree, Nevele. De reden hiervoor was de nakende aanleg van een verkaveling op deze percelen door bouwheren Huysman en Wille. Voor deze prospectie werd dit terrein volledig ingenomen door de serres van bloemisterij Verhaege, waardoor een grote mate van recente versterking van het bodemarchief verwacht werd. Uit het vooronderzoek bleek de impact van deze bebouwing echter vrij klein, en kwamen verschillende sporen uit de middeleeuwen aan het licht. Een zone van ca. 0,30 ha, gelegen tegen het Hammeken, werd afgebakend voor vlakdekkend archeologisch onderzoek. Dit vervolgonderzoek¹ werd uitgevoerd door archeologen in dienst van het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting (EEC)², en had plaats van 4 mei tot en met 25 juni 2010.

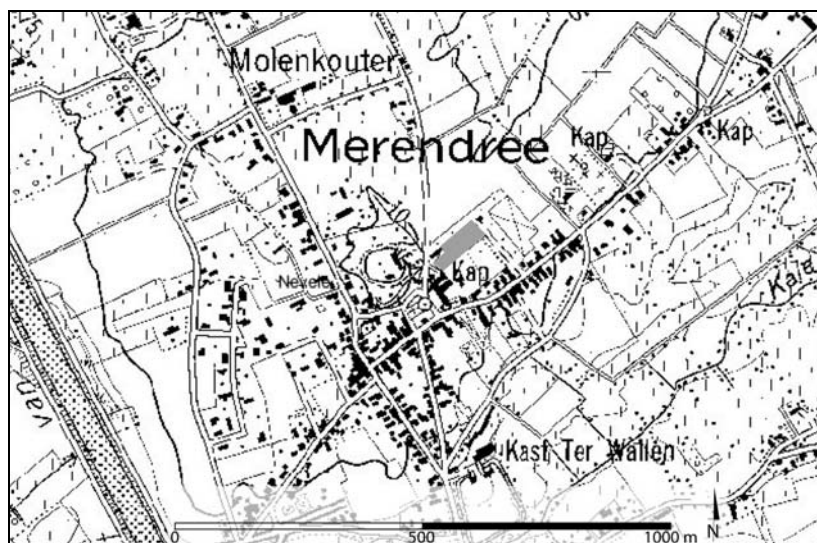
Het archeologisch onderzoek bevindt zich tegen het Hammeken, vlakbij de Sint-Radegundiskerk (fig. 1). Merendree ligt op een zandrug die vroeger werd ingesloten door drie armen van de Kale: de Hoogkale of Durme, de Kruiskale en de Oude Kale. Vanuit strategisch en economisch oogpunt is dit een uitstekende locatie voor een nederzetting. In het verleden werden bovendien al regelmatig archeologische sites op deze zandruggen langs de Kale gedocumenteerd. Dat Merendree zelf een groot potentieel aan archeologisch interessante sites bezit hoeft dankzij het onderzoek van dr. Wim De Clercq geen betoog meer. De resultaten van opgravingen uit het verleden en de vele vondsten wijzen op een bijzondere status van de deelgemeente in de Romeinse periode, mogelijk als een vicus en zelfs als militair kamp (De Clercq 2009 & 2010). Ook wat de middeleeuwen betreft kan op archeologisch vlak heel wat verwacht worden van Merendree. De kerk is immers gewijd aan een Frankische prinses, Radegunde, die in de 6de eeuw na Chr. zou geleefd hebben, en in de bronnen wordt het bestaan van

---

¹ Het volledig verslag van het onderzoek te Merendree kan teruggevonden worden op de websites van de KLAD (www.deklad.be) en het EEC (<http://www.enamecenter.org/>).

² Met dank aan collega Stijn Van Cauwenbergh, en aan dr. Wim De Clercq (UGent) en dr. Koen De Groote (VIOE) voor hun wetenschappelijk begeleiding.

een basilica gemeld vóór 748 na Chr. (De Clercq 1997 & 2009). Bij een opgraving van de KLAD aan de Molenkouterslag in 2005 werden dan weer sporen van een 10de-11de-eeuws hoofdgebouw vrijgelegd (Vanhee & Hoorne 2005). Het huidig archeologisch onderzoek aan het Hammeken leverde sporen uit zowel de Romeinse als de middeleeuwse periode op (fig. 2).

Figuur 1: Projectie van het onderzoeksgebied (grijs ingekleurd) op de topografische kaart (AGIV).

Een Romeinse gracht met een belangrijke functie

De Romeinse sporen bestaan uit enkele grachten, waarvan slechts één met zekerheid in deze tijd gesitueerd kan worden. Het betreft een breed noordnoordoost-zuidzuidwest georiënteerd spoor dat in het afgebakend onderzoeksgebied over een lengte van 57 m gevolgd kon worden. In het verlengde van dit spoor, ten zuiden van het opgravingsterrein, werd een aanvullend vlakje aangelegd waarin duidelijk werd dat de gracht in het zuidwesten een abrupt einde kent. Dit duidt hoogstwaarschijnlijk de locatie van een doorgang aan. Op die manier kan gesteld worden dat het spoor wellicht een rechtlijnig verloop van minstens 88 m kent.

Figuur 2: Algemeen grondplan met alle sporen en aanduiding van de gebouwstructuren. (lichtgrijs=Romeinse periode, donkergrijs=vroegere middeleeuwen, zwart= volle middeleeuwen).

Ter hoogte van de noordoostelijke sleufrand werd mogelijk de aanzet van een knik of hoek in het grachttracé aangesneden. Het spoor heeft een breedte gaande van 4 tot 8,5 m. In profiel werd duidelijk dat de gracht tot minstens drie maal toe op dezelfde plaats werd heruitgegraven (fig. 3). De diepte van deze grachtfases varieert van 1,5 tot 2 m onder het opgravingsniveau, en is dus op zijn minst aanzienlijk te noemen. De aangelegde profielen gaven bovendien een aanwijzing naar de reden voor die verschillende uitgravingen. Zo bleek de gracht telkens opgevuld te zijn met min of meer volledige bodemprofielen. Deze zijn waarschijnlijk afkomstig van een wal opgebouwd uit plaggen, die er na verloop van tijd zijn afgeschoven en zo in de gracht terecht kwamen. Vondsten uit de oudste fase van het spoor zijn één scherf in terra nigra en twee wanden in handgemaakt Romeins aardewerk. De aanleg ervan kan op die manier voorzichtig in de Romeinse periode geplaatst worden. Een gracht met dergelijke diepte had waarschijnlijk een belangrijke functie te vervullen, wellicht afbakenend en mogelijk zelfs verdedigend. Ook het feit dat men de moeite nam deze gracht verscheidene keren op dezelfde plaats uit te graven wijst op zijn belang. De afmetingen van het spoor, de eventuele hoek in het noordoosten van het traject en de doorgang suggereren een mogelijke functie als verdedigingsgracht van een Romeins legerkamp. Ook de aanwezigheid van bodemprofielen in de vulling sterkt dit vermoeden. Hetzelfde fenomeen werd immers vastgesteld bij de verdedigingsgracht van het castellum te Maldegem-Vake (persoonlijke mededeling W. Dhaeze). Net ten zuiden van de mogelijke hoek in het noordoosten van het grachttracé werd een paalspoor met grote afmetingen aangetroffen. Het meet ongeveer 2 bij 1,7 m in het vlak en was nog 1 m diep bewaard. De inhoud van het spoor bevatte scherven kruikwaar en dakpanfragmenten uit de Romeinse periode, maar ook handgevormd aardewerk dat eerder in de vroege middeleeuwen geplaatst moet worden. De sterke uitloging van de spoorvulling doet een Romeinse datering vermoeden. Gezien zijn inplanting nabij de vermoede knik in het grachttracé, zou het, voortbouwend op de hypothese van een castellum, kunnen gaan om één van de palen van een hoektoren. De eventuele aanwezigheid van een Romeins legerkamp in Merendree zou alvast de vele vondsten van munten en militaria in Merendree kunnen verklaren, maar blijft voorlopig slechts een vermoeden waarmee bij toekomstig archeologisch onderzoek in de deelgemeente rekening moet gehouden worden.

Middeleeuwse bewoning onder de serres

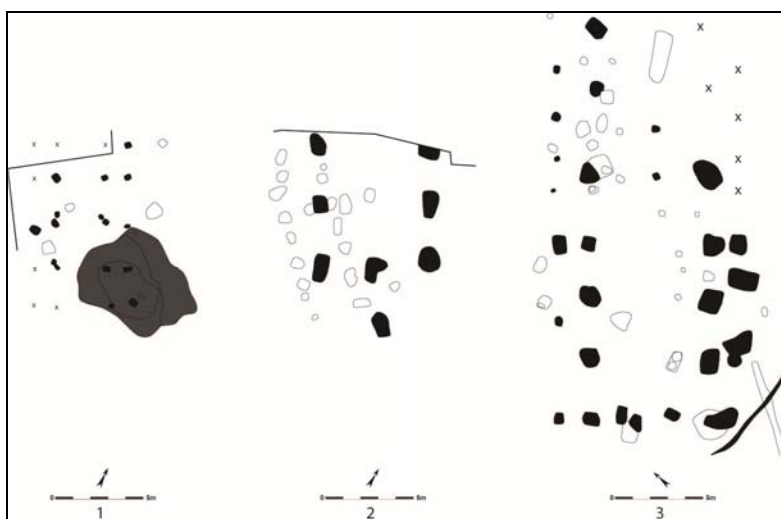
De oudste middeleeuwse vondsten op het terrein aan het Hammeken werden aangetroffen in de bovenste opvullingspakketten van de hierboven besproken gracht (fig. 3). Nadat deze in onbruik raakte en geleidelijk aan dichtslibde bleef op dezelfde plaats waarschijnlijk een brede depressie in het landschap achter. Hierin verzamelde zich een grote hoeveelheid materiaal dat in de Merovingische periode (5de – midden 8ste eeuw na Chr.) kan geplaatst worden. Het gaat in hoofdzaak om fragmenten van dakpannen en stukken natuursteen, voornamelijk Doornikse kalksteen. Een aanzienlijke hoeveelheid aardewerk bestond, naast een fractie residueel Romeins aardewerk, voornamelijk uit dikwandige handgemaakte potten met buidelvormige profielen en een grove verschraling van rode kleikorrels. Dergelijke hoeveelheden nederzettingsafval suggereren de nabijheid van Merovingische bewoning, die echter niet binnen het huidig opgravingsvlak werd aangetroffen.

Figuur 3: Doorsnede van de brede Romeinse gracht.

De oudste bewoningssporen: vóór de 9de eeuw

De sporen waarvan de aanleg in de middeleeuwen gesitueerd wordt, zijn allen sporen van bewoning. Op basis van het erin aangetroffen aardewerk worden ze aan verschillende fases toegekend (fig. 2). Het vermoedelijk oudste gebouw bevindt zich in het zuidwestelijk deel van het terrein. Het is een hoofdgebouw van waarschijnlijk 9,5 op 5,5 m met een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie (fig. 4:1). De structuur is drieschepig van opbouw waarbij de kern diepst gefundeerd is. De zuidoostelijke hoek van het gebouw werd door een onregelmatig en ondiep spoor oversneden. De functie ervan blijft onduidelijk. Mogelijk betreft het een uitgeschuurde zone in het terrein waarin zich materiaal verzamelde. Dit spoor was bijzonder rijk aan fragmenten bouwmetaal en handgevormd, met kleikorrels verschaald, aardewerk. Daarnaast werden nog een mes en een sleutel van het ankervormig type uit dit spoor gehaald (fig. 5). Dergelijke keramiek werd ook in de paalsporen van het gebouw aangetroffen, wat een datering vóór de 9de eeuw suggereert. Deze datering sluit aan bij het bouwtype, dat al eerder werd aangetroffen bij opgravingen te Nevele-Hoogstraat (De Logi & Schynkel 2010) en Flanders Expo Zone 2 Parkeertoren (persoonlijke mededeling J. Hoorne), waar het een voorzichtige datering in de 7de - 8ste eeuw kreeg.

Figuur 4: Overzicht van de aangetroffen middeleeuwse hoofdgebouwen.

Een bijgebouw uit de 8ste eeuw

In de loop van de 8ste eeuw werd in de noordoostelijke hoek van het opgravingsterrein een smalle structuur gebouwd (fig. 2). Gezien de afmetingen van de constructie, namelijk 8 bij 3,3 m, gaat het wellicht om een bijgebouw. De structuur bestaat uit twee lange, noordwest-zuidoost gerichte, wanden opgebouwd uit zeven palen. In het noordwestelijk gedeelte van het gebouw werd een paalspoor op de centrale as opgemerkt. De vondsten gedaan in de vulling van de paalsporen beslaan hoofdzakelijk handgevormde scherven verschaald met rode kleikorrels, maar ook wat roodgebakken handgevormde Franse import en enkele gedraaide reducerend gebakken scherven.

De 9de eeuw: sporen van een woning met waterput

In de 9de eeuw wordt ongeveer op dezelfde plaats een identiek georiënteerd hoofdgebouw opgetrokken (fig. 2). De constructie kon, wegens bebouwing op het noordwestelijk deel, slechts gedeeltelijk onderzocht worden. De lange wanden bestaan elk uit minstens drie grote en diepe, regelmatig ingeplante, paalsporen. Centraal op de korte zijde, en uitstaand op dezelfde as werden nog twee paalsporen aangesneden (fig. 4:2). Op die manier wordt een éénschepig gebouw van 6,5 op minstens 12 m bekomen. Centraal binnen de structuur bevindt zich één paalspoor dat mogelijk ook tot dit gebouw gerekend moet worden. In dat geval zou het om een tweeschepige constructie gaan. Onder de vondsten vallen vooral de Karolingische randen op, die het gebouw in de 9de eeuw situeren. Gelijkaardige bouwplattegronden met een jongere zowel als een oudere datering zijn gekend. Gelijktijdige parallellen blijven tot op heden achterwege. Tot dezelfde bewoningsfase wordt een waterput gerekend die zich ongeveer 33 m ten zuidwesten van het hoofdgebouw ophield (fig. 2). Dit spoor had een diameter van 3,5 m in het vlak en een totale diepte van 3,2 m onder het opgravingsniveau. Op een diepte van 70 cm onder het opgravingsvlak werd een aftekening zichtbaar van het vergaan hout van een bekisting. Vanaf 1,5 m diep was deze beschoeiing intact aanwezig (fig. 6). Het gaat om een vierkante houten bekisting met een noordwest-zuidoost oriëntatie en zijden van ca. 1 m, die telkens aan één zijde buiten de schacht uitstaken. De constructie bestond uit horizontaal op elkaar geplaatste planken die, zonder behulp van spijkers of pen-gatverbindingen, tegen verticaal in de grond geheide hoekbalken rustten. Deze laatste waren aan de onderzijde aangepunt. Tussen de planken, ongeveer om de halve meter, waren con-

caaf uitgewerkte dwarsstijlen aangebracht. Deze stijlen omsloten de hoekbalken, waardoor ze beletten dat de constructie in zou klappen. De beschoeiing was over een hoogte van 1,8 m bewaard. Enkele vondsten afkomstig uit dit spoor, zoals een groot fragment van een handgevormd potje versierd met diagonale bundels van gladdingsstrepen (fig. 7), moeten duidelijk in de Karolingische periode geplaatst worden. De aanwezigheid van een vrij grote fractie zandverschraalde waar en weinig gedraaide scherven vernauwen de datering tot de 9de eeuw.

Figuur 5: Een mes en een ankervormige sleutel afkomstig uit een vroegmiddeleeuws spoor.

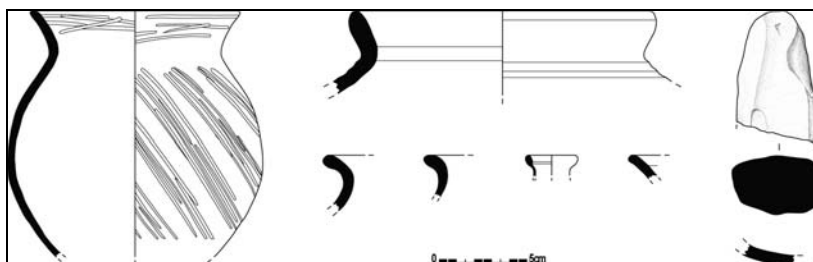

Figuur 6: Zicht op de intacte bekisting van de 9de eeuwse waterput.

Occupatie aan het begin van de volle middeleeuwen

De laatste middeleeuwse bewoningsfase op dit terrein voltrekt zich in de 10de eeuw. In die periode bevond zich op de noordoostelijke helft van het terrein een woonerf bestaande uit minstens één hoofdgebouw en drie bijgebouwen (fig. 2). Het hoofdgebouw is noordoost-zuidwest georiënteerd en meet 23,5 op 10 m (fig. 4:3). Het is drieschepig van opbouw met een ruime middenbeuk, en is aan de noordwestelijke zijde mogelijk voorzien van een toegangsconstructie bestaande uit twee palen. De paalsporen van dit gebouw leverden vrij veel aardewerk op, wat een goede datering mogelijk maakte. De combinatie van gedraaid aardewerk voorzien van radstempelversieringen, roodbeschilderde waar, een aantal randen met verticale schraapsporen en enkele scherven versierd met gladdingslijnen in ruitvormig patroon situeren het gebouw in de 10de eeuw, en vermoedelijk zelfs in de eerste helft van de 10de eeuw (De Groot 2008). Ook het type gebouwplattegrond sluit aan bij volmiddeleeuwse voorbeelden gekend van opgravingen te Merendree-Molenkouterslag (Vanhee & Hoorne 2005) en te Belzele, Evergem (De Logi & Schynkel 2008, De Logi et al. 2009, Schynkel

& Urmel 2009, Van de Vijver et al. 2009). Tot dezelfde occupatie moeten waarschijnlijk ook drie bijgebouwen, met gelijkaardige vondstensembles, gerekend worden. Ten noordwesten van, en in lijn met, het hoofdgebouw werden twee min of meer identieke bijgebouwen herkend (fig. 2). Ze zijn rechthoekig van vorm en opgebouwd uit vier hoekpalen en één uitstaande paal centraal op de noordoostelijke korte wand. Hun oriëntatie is, net zoals het hoofdgebouw, noordoost-zuidwest gericht. Het meest noordelijk gebouwtje meet 6,3 op 4 m, de meer zuidelijk gelegen structuur 8,2 bij 4,4 m. Volledig in lijn met de zuidoostelijke wand van het hoofdgebouw, en tegen de zuidwestelijke korte wand ervan opgetrokken, bevindt zich een laatste bijgebouw (fig. 2). Het betreft een rechthoekige zespalige constructie die eveneens noordoost-zuidwest gericht is, en afmetingen van 6,4 op 4,8 m heeft. Bij alledrie deze bijgebouwen werden fragmenten aangetroffen van greppels die de paalsporen van de plattegronden lijken te verbinden. Mogelijk gaat het om de restanten van standgreppels. In de ruimte tussen hoofd- en bijgebouwen werd een vrij ondiep uitgestrekt donkergrijs spoor aangetroffen (fig. 2). In de vulling ervan werden vondsten gedaan die bijzonder goed aansluiten bij het aardewerk afkomstig uit de gebouwen van deze periode. Vermoedelijk was de zone tussen de gebouwen uitgeschuurd door het vele heen en weer geloop of bevond zich hier een lokale depressie waarin zich nederzettingsafval verzamelde. Dit spoor dekte een deel van de paalsporen van het 8ste en het 9de-eeuws gebouw af, wat erop wijst dat deze oudere gebouwen in de 10de eeuw niet meer aanwezig waren.

Figuur 7: Tekening van enkele van de vondsten afkomstig uit de opvulling van de waterput.

Besluit

De resultaten van het archeologisch onderzoek aan het Hammeken te Merendree bevestigen de vermoedens van een vroegmiddeleeuwse bewoningskern te Merendree. Voor de eerste maal kon dit idee ook archeologisch aangetoond worden. Net zoals het onderzoek te Vosselare is de hier verkregen informatie een belangrijke aanvulling op de kennis van deze tot op heden archeologisch vrij 'duistere' periode. Maar ook voor de Romeinse periode zijn de nieuwe gegevens hoogst interessant. Er werd reeds geopperd dat Merendree een bijzondere functie had als vicus, heiligdom en/of legerkamp. De hier aangetroffen gracht is van die aard dat hij wellicht in verband staat met een dergelijke locatie. De hypothese van een castellum lijkt alvast aannemelijk, maar toekomstig onderzoek zal moeten uitwijzen hoe de vork precies in de steel zit. Met deze opgraving werd een tipje van de sluier rond de oudste geschiedenis van Merendree opgelicht. Het idee blijft wel dat met dit kleinschalig onderzoek enkel licht geraakt werd aan de uitgebreide archeologische rijkdom van deze deelgemeente.

Adelheid De Logi
Mariakerke

Bibliografie

De Clercq W., 1997. Onbekend is onbemind. De vroege middeleeuwen in het westen en noordwesten van Oost-Vlaanderen, gezien vanuit archeologisch perspectief. *Handelingen van de maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde*, nieuwe reeks LI: pp. 21-36.

De Clercq W., 2009. *Lokale gemeenschappen in het Imperium Romanum. Transformaties in rurale bewoningsstructuur en materiële cultuur in de landschappen van het noordelijk deel van de civitas Menapiorum (provincie Gallia-Belgica, ca. 100 v. Chr. – 400 n. Chr.)*. Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van doctor in de archeologie.

De Clercq W., 2010. Een dorp bij de Kale in de Civitas Menapiorum, provincie Gallia Belgica. *Het Land van Nevele* XLI 1: pp. 57-84.

De Grootte K., 2008. Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw), *Relicta – Archeologie, Monumenten- & Landschapsonderzoek in Vlaanderen – Monografie 1*, twee delen, Brussel.

De Logi A., Deconynck J., Vanholme N. & Reniere S., 2009. *Archeologisch onderzoek Evergem – Koolstraat. 1 oktober 2008 tot 10 juni 2009*. KLAD-rapport 15 (onuitgegeven rapport).

De Logi A. & Schynkel E., 2008. *Archeologisch onderzoek Evergem – Steenovenstraat. 7 april tot 22 augustus 2008*. KLAD-rapport 7 (onuitgegeven rapport).

De Logi A. & Schynkel E., 2010. *Archeologisch onderzoek Nevele – Hoogstraat. 18 januari tot 30 april 2010*. KLAD-rapport 19 (onuitgegeven rapport).

De Logi A. & Van Cauwenbergh S., 2010. *Archeologisch onderzoek Nevele – Merendreedorp. 4 mei tot 25 juni 2010*. KLAD-rapport 20 (onuitgegeven rapport).

Schynkel E. & Urmel L., 2009. *Archeologisch onderzoek Evergem – Molenhoek. 1 oktober tot 23 december 2008*. KLAD-rapport 11 (onuitgegeven rapport).

Van de Vijver M., Keppens K., Schynkel E. & Dalle S., 2009. *Archeologisch onderzoek Evergem – Ralingen/Schoonstraat. 23 februari tot 26 juni 2009*. KLAD-rapport 14 (onuitgegeven rapport).

Vanhee D. & Hoorne J., 2005. Een volmiddeleeuwse hoeve met explosieve verrassing in de Molenkouterslag. Monumentenzorg en cultuurpatrimonium. *Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen*: pp. 180-181.

BENAMINGEN VOOR HOUTEN WEGVERHARDINGEN IN NEVELE EN TIELT IN DE 15^E EN 16^E EEUW

Inleiding

Reeds in de prehistorische tijd kende men met planken en takken versterkte paden in drassige gebieden. Tot in het begin van de 17^e eeuw waren op het platteland slechts weinig straten verhard, de meeste waren aarde- of zandwegen. Bij droog weer werd de bovenlaag door de hoeven van paarden en andere dieren en door de karrenwielen open gereten en zo ontstonden er putten in de weg. Zandwegen en vooral wegen die door nattere gebieden liepen, veranderden bij aanhoudende regens in modderpoelen die voor mens en dieren nog nauwelijks toegankelijk waren. Die drassige wegen werden gevuld met hout, takkenbossen of met samengebonden twijgen. Deze techniek werd bij een archeologisch onderzoek aan het licht gebracht o.m. in Merendree, waar in 1998 een oud wegtracé van ongeveer 15 m lengte in detail werd onderzocht. In dit stuk weg dat door een moerassig gebied loopt, vond men nauwkeurig geschikte takken en stammetjes die een maximale breedte hebben van 7 à 8 cm en een gemiddelde maximale lengte van 1 m. Het wegdek bestond uit een dubbele rij takken en stammetjes die op sommige plaatsen 2 tot 3 lagen dik waren. Het gebruikte hout was over het algemeen van minderwaardige kwaliteit (De Clercq, Bauters 1998, 20-26).

Uitgaven voor wegenwerken in Nevele en Tielt

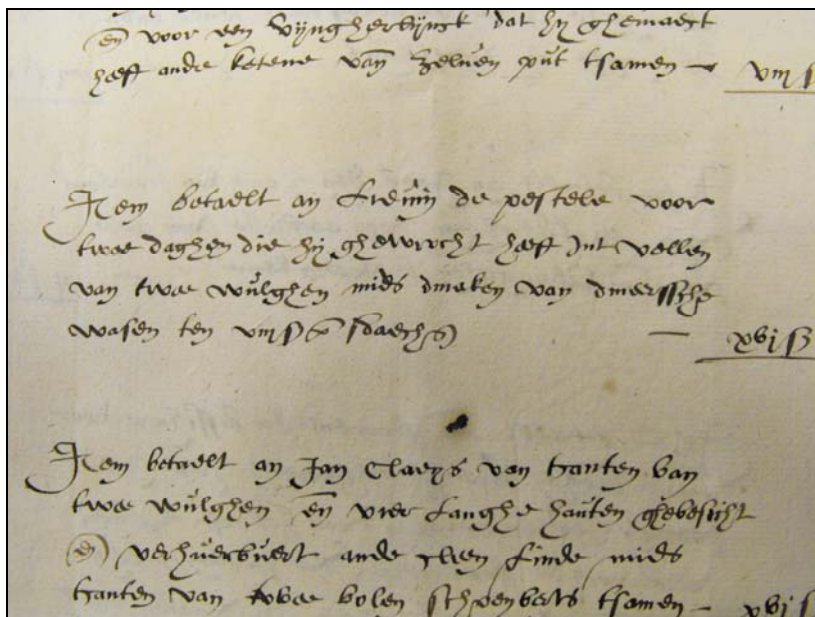
De uitgaven voor het verharderen van wegen werden in de rekeningen van steden en gemeenten jaar na jaar zeer gedetailleerd genoteerd. Voor de gemeente Nevele zijn de wegmeesterrekeningen¹ van 1572 tot 1646 bewaard² en aangezien de stadsrekeningen van Tielt (1394-1794) integraal werden uitgegeven, hebben we in deze studie de rekeningen van die plaatsen betrokken.

Geografisch paalt het historische Land van Nevele aan de historische Roede van Tielt. Dialectologisch ligt bijv. Lotenhulle, de meest westelijk gelegen gemeente van het Land van Nevele, in het overgangsgebied tussen het

---

¹ Een wegmeester is een opzichter over de wegen.

² Rijksarchief Gent, baronie Nevele, nr. 312.

Bladzijde uit de wegmeesterrekeningen van Nevele.

Verhardings- en opvulmateriaal voor *quade* straten

In deze studie gaan we dieper in op de terminologie voor houtmateriaal dat werd gebruikt om wegen te verharderen en te verbeteren. In de gemeenterekeningen van Nevele en Tielt vinden we hiervoor de benamingen: hout, lang hout en vol hout; persen; tronken, tronkhout en houttronken; snoeken snoeihout; takken van tronkwilgen en tronkeiken; vliezen van tronkwilgen en tronkeiken; leuke en leukhout; braambossen, groene braambossen, bromme; fasceelhout; werven- en wilgenhout; slaghout; wazen.

Hierna geven we van elk opvulmateriaal de oudste attestatie en een woordverklaring.

Braambossen, groene braambossen, bromme (1526-1528, *vanden braembusschen te voerne omme de quaede straten te maekene*³, 1528-1531, 100 *ghroene braembusschen gheleyt inde quaede straeten*⁴).

Braambos is doornig struikgewas. Voor mens en dier is een wegdek waarvan de putten zijn gevuld met doornige twijgen van de *Rubus*-achtigen hinderlijk en daarom werd op die braambossen aarde *geschoten: van dat zij maecten met houte ende braembusschen de quade gaten inde Yperstraete ende schoten eerde daerup* (1469-1471)⁵. Ook andere takkenbossen dan braambossen werden met aarde bedekt: *de zelve waesen te ertene daert van noode was* (1523-1526)⁶. Het Middelnederlandse *erden* 'aanaarden' betekent dus ook 'takkenbossen met aarde bedekken'.

Braam kan echter ook een andere plant aanduiden die in een vermelding van 1455-1456 *bromme* heet: *Item van wasen te makene van bromme die te legghene inden Crommenwael (...) ende eldere daert van noode was*⁷.

In het Oudnederlands bestond er verwarring tussen de vormen *brāma* 'braamstruik' en *brema* 'bremstruik' (ONW). In het Vroegmiddelnederlands betekent *braem* 'brem, struikgewas uit het geslacht *Genista* L. of *Cytisus* L.' (VMNW).

In sommige West- en Oost-Vlaamse dialecten wordt braam (*Rubus*) uitgesproken als *brem*, *brim*, *brom* en *breem* (WVD 2002, 131) wat de verwarring tussen *braamstruik* en *bremstruik* in de hand kan hebben gewerkt.

Ook in de toponymie van Ursel duikt een gelijkaardige verwarring op bij de naam Brombilk. *Brom* is er de oude dialectbenaming voor *brem*, maar in jongere bronnen was de betekenis van *brom* 'brem' verloren gegaan en schreef men Braambilk (Vandeveire, Devos 2008, 94).

Putten in de wegen werden dus ook opgevuld met bundels of bossen (groene) brem of met braamstruiken.

Fasceelhout (1526-1528, *facheelhout te voerne omme de quaede straten te maekene*⁸).

Het Middelnederlandse *fasceel* betekent 'bos hout'. Het woord is via het Oudfranse *faisseel* ontleend uit het Volkslatijnse *fascellus*, een afleiding van

---

³ SRT II, 162.

⁴ SRT II, 181.

⁵ SRT I, 293.

⁶ SRT II, 152.

⁷ SRT I, 73-74.

⁸ SRT II, 162.

het Latijnse *fascis* ‘bundel’ (WVEW, 98). *Fasceel* is een bundeltje dik brandhout, dat gewoonlijk bestaat uit drie stokken, met twee wissel samengebonden; het kan ook een lang stuk gekliefd hout zijn (WNT). Ook hout om putten in de straten te vullen, was soms gekliefd: *de seer quade straete te verhooghen ende vervasten met gecloeven houdt* (1746)⁹. Het Middelnederlandse *fasceelhout* betekent ook ‘kneppelhout’, dit is het hout waarmee o.m. kneppelwegen of knuppelwegen werden aangelegd.

Hout, lang hout, vol hout, houtbossen en eiken planken (1610-1611, *haut te legghe(n) Jnde straete*¹⁰, 1576-1578, *van vulchoudt inde selve strate*¹¹, 1460-1462, *van groote langhe houten*¹², 1460-1462, *eekine ghesaechder plancken 2 dumen dicke (...) gheleit inde strate*¹³; 1566-1568, *400 houdtbusschen*¹⁴).

Hout, lang hout mag hier begrepen worden als stammetjes zoals ze werden blootgelegd in een oud wegtracé in Merendree. Met eiken planken werden moerassige wegen verhard; ook bossen stokken kwamen hiervoor in aanmerking.

Van *hout* is het werkwoord *houten* afgeleid (1548-1550, *van 5 daghen te houtene de strate*¹⁵). Het Middelnederlandse *houten* ‘met hout bekleden, van hout voorzien; hout hakken en uit het bos halen, hout houwen en vervoeren’ heeft in Tiel de betekenis ‘putten in de straat met hout opvullen’.

Houw, snoei, snoek (1526-1528, *ghecocht eenen hau van 30 tronckecken (...) ende die gheleyt in diverssche quaede straeten*¹⁶; 1539-1540, *den snouck van 3 tronckeecken omme de quaede straeten te makene*¹⁷; 1576, *de eecken gesnoeyt danof dien snoey gheleyt es jnde straten*¹⁸).

---

⁹ RAG, Oudburg, nr. 928.

¹⁰ RAG-Ne 312, 0.

¹¹ SRT II, 553.

¹² SRT I, 157.

¹³ SRT I, 157.

¹⁴ SRT II, 502.

¹⁵ SRT II, 336.

¹⁶ SRT II, 162.

¹⁷ SRT II, 250.

¹⁸ RAG-Ne 312, 9v.

Houw is afgeleid van het Middelnederlandse *houwen* ‘snoeien, kappen’ en *snoek* van het Middelnederlandse *snoucken* ‘snoeien’. De takken van tronken werden geregeld gebruikt om putten in wegen te vullen.

Leuke, leukhout (1627-1629, *een voer leucke vervrocht inde straete op den hul*¹⁹, 1513-1515, *8 bondelen luechouts om te oirboirne inde quade straten*²⁰).

Het Middelnederlandse *leuke*, *loke* ‘afsluiting, heg, heinig’ en is afgeleid van *luken* ‘sluiten’. De Bo (1892, 550) verklaart *leuke* als ‘omheining’ en in Nevele is die betekenis geattesteerd in 1575: *In dmaken van een Luecke Jnde cattestrate achter het heckin*²¹. Ook het hout voor omheiningen heet *leuke*: *cappen van leucke(n) In de(n) oosbrouck* (1636-1638)²². Met dat hout werden o.m. in Nevele putten in de wegen gevuld en dat hout heette naast *leuke* ook *leukhout*. *Leuke*, *leukhout* heeft dus drie betekenissen ‘omheining, hout of staken voor omheiningen, hout om putten in straten te vullen’. In een excerpt van 1627-1629 is *leuke* een synoniem van *tronkhout*: *de leucke ofte tronchaut*²³ en ook *tronkhout* werd gebruik om wegen te verharderen.

Persen (1460-1462, *van 150 pertsen gheleit int straetkin*²⁴).

Het Middelnederlandse *perche*, *pertse* betekent ‘staak, stang, roede’. In het West-Vlaams is een *pertse* een stok waarvan de zijtakjes afgehakt, bijv. *boonpertse* (De Bo 1892, 736).

Rijs, rijshout (1464-1466, *Item van eenen hondert rijshouts*²⁵, 1548-1550, *36 eecken rysen gheleyt inde Ghendtsche Strate*²⁶).

Rijs betekent ‘boomtak, boomtwijg’ en ‘tak of een twijg zoals hij aan de boom groeit.’ (WNT). Van een boom gebruikte men *blokken* waaruit planken werden gezaagd, *fasceelhout*, *rijshout* en *toppen*²⁷.

---

¹⁹ RAG-Ne 312, 0.

²⁰ SRT II, 78.

²¹ RAG-Ne 312, 5v.

²² RAG-Ne 312, 0.

²³ RAG-Ne 312, 0.

²⁴ SRT I, 157.

²⁵ SRT I, 217.

²⁶ SRT II, 335.

²⁷ SRT II, 211.

Slaghout (1543-1544, *slachout om de straten te makene*²⁸).

Slaghout is hakhout, gehakt hout (WNT); het groeit in struiken en wordt alle zes of negen jaar afgekap (De Bo 1892, 892).

Tronkhout en houttronken (1643-1644, *haut troncken inde straete gheleyt*²⁹, 1556-1558, *tronchoudt (...) omme te makene de strate*³⁰).

Een *tronk* is een struik takken die opgroeien uit een wortelblok in de grond of uit de kop van een afgeknotte boom (De Bo 1892, 1028). Het gekapte, gesnoeide hout wordt *tronkhout* genoemd.

Vlies van tronkwilgen en tronkeiken (1531-1533, *vanden vlieze van 2 tronckeecken omme inde quaede straeten te legghene*³¹).

In het West-Vlaams betekent *vliesch* 'de bos takken en twijgen die boven op de tronkwilgen groeien' (De Bo 1892, 1151). Misschien zit die betekenis ook in het toponiem *t Vlies velt* (De Flou 1935, 16, 634).

Wervenhout, wilgenhout (1528-1531, *een voer wervin houdt gheleyt inde Curtrycstraete*³², 1539-1540, *4 voeren vulghin houdt te voerene inde quaede straeten*³³).

Werven- of *wilgenhout* was een vaak gebruikte houtsoort voor het vullen van putten.

Het Middelnederlandse *werf* is een soort wilg. In het West-Vlaams bestaat *werve* in de betekenis 'wervenhout' d.i. het hout van de waterwilg (*Salix caprea* L.) (De Bo, 1892, 1199).

Wazen

In de Nevelse wegmeesterrekeningen en in de stadsrekeningen van Tielt vinden we tientallen uitgavenposten waaruit blijkt dat putten in de *quade* straten ook met *waesen*, *wazen*, *wasen* werden gevuld. De oudste vermelding in Nevele dateert uit 1573: *Jnt maken vanden wasen v(er)oirbuert*

---

²⁸ SRT II, 284.

²⁹ RAG-Ne 312, 0.

³⁰ SRT II, 422.

³¹ SRT II, 199.

³² SRT II, 182.

³³ SRT II, 250.

*jnde muelestrate*³⁴ en de oudste vermelding in Tielt luidt: *van gheinsten wasen ute tstekene ende doen makene gheleit inde wegghen ten diversche plecken* (1464-1466)³⁵.

Wazen werden gemaakt van bromme (*Item van wasen te makene van bromme* (1455-1456)³⁶), toppen van bomen (*ende 36 waezen te maekene uutten zelven toppen* (1533-1535)³⁷), wilgenhout en tronkeiken (*ghecocht eenen hau van 30 tronckecken ende 10 wulghen omme waesen te maekene* (1526-1528)³⁸), *Jnt vellen van twee wulghen mids dmaken van diversche wasen*, (1572)³⁹, ginst of brem (*50 gheensten waezen geleyt upden wech van Pitthem* (1528-1531)⁴⁰), eikenhout (*125 eecken waesen gheleyt inde strate* (1550-1552)⁴¹) en snoeihout (*upgaen(de) boomen te snoeyene en(de) wasen daerof te makene om Jnde brabantstrate te Legghene* (1576)⁴²).

De afgesneden takken werden met grote (eiken) wissien samengebonden: *1000 ghroote wissien omme waezen te bindene* en *1200 eecken wissien omme waezen te makene* (1537-1539)⁴³.

In het Middelnederlands Woordenboek (MNW) is *wase* enkel vermeld in de betekenis 'fakkel' en *wasic* is een bundel of bos (Verdam 1932, 768). Het hedendaagse Nederlandse *waas* (zie WNT) is een verouderd woord voor fakkel, toorts en bij dijkwerken is het een bundel rijshout, zinkstuk, gebruikt bij het dichten van gaten en bij het versterken en beschermen van dijklichamen e.d.

Kiliaen kent *wase* in de betekenis 'fakkel' en die betekenis is nog bewaard in Tielt (1620-1622, *over leverynghe van 11 wasen tortsen op h. Sacramentsdagh 1621*⁴⁴).

---

³⁴ RAG-Ne 312, 0.

³⁵ SRT I, 225.

³⁶ SRT I, 73-74.

³⁷ SRT II, 211.

³⁸ SRT II, 162.

³⁹ RAG-Ne 312, 5v.

⁴⁰ SRT II, 181.

⁴¹ SRT II, 355.

⁴² RAG-Ne 312, 6v.

⁴³ SRT II, 237.

⁴⁴ SRT III, 99.

In het Middelnederduits is *wase* een begrip uit de dijkenbouw en de bouw van golfbrekers en betekent ‘bos (met teenwilgen samengebonden) rijshout, bundel samengebonden staken’ (Lübben 1888, 558; Schiller, Lübben 1880, 610).

In het dialect van Lüneburg betekent *was* ‘rijshout, gebruikt bij het aanleggen van golfbrekers’ (Kück 1967, 702). In het hedendaagse Duits is *wase* een bundel rijshout (Grimm 1917, 2274, Duden 2000, 1714).

In de 15^e en 16^e-eeuwse taal van Tielt en Nevele is een *wase* een takkenbos van verscheidene houtsoorten die werd gebruikt om wegen te verharderen en om putten in straten te vullen. Daarnaast werden in Nevele *wazen* ook gebruikt om een opening onder een hek te dichten: *wasen om onder tzelve heckin te legghene Jeghens tduercrupe(n) van(den) veerckin en(de) eldere daert van noode was*⁴⁵.

Van *wase* werd het werkwoord *wasen* afgeleid ‘met wazen bedekken of vullen’ (1552-1554, *een vlogghe troneecken hout omme te wasene inde quade straten*⁴⁶).

Besluit

Tot nog toe is *waze* in de betekenis ‘takkenbos als wegverharding of om putten in wegen te vullen’ enkel geattesteerd in Nevele en Tielt. Verder onderzoek zal nog moeten uitwijzen of dit woord ook in andere West- en Oost-Vlaamse archivalia voorkomt.

Jan Luyssaert
Merendree

Bibliografie

De Bo 1892

L.L. De Bo, *Westvlaamsch Idioticon*, Gent, 1892 (facsimile-uitgave, Roeselare, 1991).

---

⁴⁵ RAG-Ne 312, 0.

⁴⁶ SRT II, 378.

De Clercq, Bauters 1998

W. De Clercq, L. Bauters, *Wegen onder de wegen. Enkele aanduidingen i.v.m. het voorkomen, van houten, post-middeleeuwse wegdekken in het Land van Nevele*, in *Het Land van Nevele*, jg. 29 (1998), afl. 1, p. 20-26.

Devos, Vandekerckhove 2005

M. Devos, R. Vandekerckhove, *Taal in stad en land. West-Vlaams*, Tielt, 2005.

Duden 2000

Duden Deutsches Universalwörterbuch, Mannheim, 2000.

Grimm 1917

J. en W. Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, Leipzig, 1917.

Kück 1967

E. Kück, *Lüneburger Wörterbuch*, Neumünster, 1967.

Lübben 1888

A. Lübben, *Mittelniederdeutsches Handwörterbuch*, Norder/Liepzig, 1888

MNW

E. Verwijs, J. Verdam, *Middelnederlandsch woordenboek*, 's Gravenhage. Op cd-rom.

ONW

Oudnederlands Woordenboek:

<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=ONW&id=ID2207&lemm odern=braam>

Schiller, Lübben 1880

K. Schiller, A. Lübben, *Mittelniederdeutsches Wörterbuch*, Bremen, 1880.

SRT I

C. Moors, *Stadsrekeningen Tielt: 1452-1500*, Tielt, 2009.

SRT II

F. Hollevoet, *Stadsrekeningnen Tielt: 1500-1610*, Tielt, 2000.

SRT III

F. Hollevoet, *Stadsrekeningnen Tielt: 1610-1794*, Tielt, 2004.

Vandevaire, Devos 2008

J. Vandevaire, M. Devos, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Ursel, Sint-Denijs-Westrem*, 2008.

Verdam 1932

J. Verdam, C.H. Ebbinge Wubben, *Middelnederlandsch Handwoordenboek*, 's Gravenhage, 1932.

VMNW

W. J. J. Pijnenburg, *Vroegmiddelnederlands woordenboek*, Leiden, 2000.

WNT

Woordenboek der Nederlandse Taal.

WVD 2002

T. De Pauw, m.m.v. J. Van Keymeulen, H. Brok, *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Algemene woordenschat, aflevering 3: Flora*, Tongeren, 2002.

WVEW

F. Debrabandere, *West-Vlaams etymologisch woordenboek*, Amsterdam/Antwerpen, 2002.

VIRGINIE LOVELING DOOR WILLEM GEETS. REALISME IN VLAANDEREN¹

Bij een bezoek aan de permanente tentoonstelling van het Letterenhuis, begroet een oude dame aan de muur haar toeschouwer met een kritische blik. Haar houding verradt een zeker ongemak, een ingehouden spanning. Het bordje identificeert de vrouw als Virginia Loveling (1836-1923). Het schilderij werd vervaardigd door Willem Geets en dateert van september 1914. Samen met haar twee jaar oudere zus Rosalie vormde Virginia het bekende schrijversduo *de gezusters Loveling*. Virginia werd echter begun-

stigd met een veel langer leven dan haar zus, wat haar de mogelijkheid gaf zich toe te leggen op verschillende literaire disciplines. Zij schreef poëzie, novellen, romans en reisverhalen, vertaalde werken van anderstalige auteur en hield een omvangrijk oorlogsdagboek bij. In haar werk hanteerde Virginia realisme en eenvoud, en diezelfde kenmerken hoopte ze ook terug te vinden in representaties die anderen van haar maakten, of in het beste geval niet maakten. Haar afschuw voor een subjectieve en bijgevolg negatieve beeldvorming loopt als een rode draad doorheen haar leven en werk.

Ook dit portret zal hier een uitstekend voorbeeld van blijken.

---

¹ Dit artikel werd geschreven door Lien De Paepe, studente 2^e Bachelor Nederlands-Engels aan de Universiteit Gent tijdens het academiejaar 2009-2010.

's Morgens vroeg
Zij stiet de vensterluiken open:
Een winterdag, een grauwe mist.
Daar komen rasse stappen nader:
't Zijn vier soldaten met een kist.
Wie dragen zij zoo vroeg ten grave?
Een vreemde knaap, een jong soldaat.
De markt is leeg en toe de huizen,
En niemand, die er achter gaat.
Zoo ver van huis alleen gestorven
In 't gasthuis eener vreemde stad,
En onbeweend naar 't graf gedragen,
Terwijl men ginds zoo lief hem had! (Loving 1889, 119)

“s Morgens vroeg’ is een typisch gedicht van Virginie Loveling. Het zou een poëtische weergave kunnen zijn van de indrukken die de bejaarde Virginie opdeed tijdens de Grote Oorlog, Wereldoorlog I. Van achter haar venster-raam beschreef ze in detail en met de nodige empathische kwaliteiten welke concrete gevolgen de oorlog voor de gewone mensen had. Toen ze dit gedicht schreef was er echter nog lang geen sprake van oorlog. De tekst werd meer dan 40 jaar voordien geschreven en in de bundel *Gedichten* opgenomen.

In *Gedichten* verzamelden de erg belezen zusjes Rosalie en Virginie Loveling hun verzen. Het neerschrijven van deze verzen was een literaire bezigheid waarmee ze al in 1853 van start waren gegaan. Kunst en cultuur waren prominent aanwezig in hun leefwereld: schilderen en muziek, reizen, wetenschappelijke en politieke conversaties, lezen en schrijven, etc. waren gebruiken waarmee zij al van kindsbeen af vertrouwd waren. Hun gedichtjes verschenen eerst afzonderlijk in tijdschriften als ‘De Eendragt’, ‘De Vlaemsche School’, ‘Het Nederduitsch Tijdschrift’, ‘De Toekomst’, etc. *Gedichten* verscheen voor het eerst in 1870 te Groningen als geheel. Het werk van beide zussen wordt erin netjes gescheiden voorgesteld, eerst de gedichten van Rosalie en daaropvolgend die van Virginie. Aangezien leven en werk van de zussen tot aan het overlijden van Rosalie in 1875 vrij parallel verloopt, doet een individueel thematisch of stilistisch onderscheid nogal artificieel aan. In de verzen van de zussen worden we bijvoorbeeld geregeld geconfronteerd met het thema van de dood, wat ook in “s Mor-

gens vroeg' duidelijk mag worden. De dood hoeft echter niet het einde van genegenheid te betekenen, herinneringen aan de overledenen blijven levend. Naast het motief van de dood, wordt *Gedichten* gekenmerkt door aandacht voor sociale bekommernissen, het lot van de gewone mens, en door contrastwerking en parallelie. De nadruk dient echter gelegd te worden op een briljant observatievermogen, waardoor de zussen literair-historisch ondergebracht worden bij het realisme. Toen de meisjes na een lang verblijf in Gent, te midden van druk intellectueel verkeer, terugkeerden naar het landelijke Nevele, hadden zij als 'stedelingen' maar weinig contact met de boerenbevolking. In hun literair werk zullen zij de lokale bevolking dan ook van op zekere afstand beschrijven. Hun poëzie is een rapportering van wat zich rond hen afspeelt en in veel mindere mate een belijdenis of uitdrukking van een bewogen gemoedsgesteldheid. Hoewel we veelal een sombere en sentimentele pointe aantreffen, blijft de formulering sober en nuchter. Deze 'verstilde ontroering en zachte meewarigheid' betekende voor tijdgenoten 'een welkome verademing na en naast veel opgewonden retoriek of goedkoop-sentimentele romantiek'. Virginie en Rosalie mochten dan zeer vertrouwd zijn met de traditionele poëzie, en werken van onder andere Ledeganck en Tollens appreciëren in hun eigenheid, zij zouden nooit in de verleiding komen deze kunstmatige retoriek na te volgen. Zij kozen voor eenvoud en objectiviteit in een alledaagse taal. Dit zou al gauw in banaliteit kunnen resulteren, maar vaak konden en kunnen de gedichten net hierdoor charmeren. Hoewel zowel recensenten, familieleden en vrienden vrijwel unaniem lovend waren, zou dit hun eerste en meteen ook laatste gedichtenbundel worden. Nadien zouden beiden zich -op enkele gelegenheidsgedichten na- op proza storten. Hoewel poëzie dus niet meer dan een fase was in hun oeuvre, werden hun namen er voorgoed mee geassocieerd, iets wat de zusjes niet onverdeeld gelukkig stemde. Hun werk werd in talloze bloemlezingen opgenomen en verschillende malen vertaald. Een grote waardering voor hun poëzie blijkt uit deze bekende uitspraak van literair criticus Potgieter in een brief uit 1871 aan Busken Huet: 'de Jufvrouwen Loveling, voor wier versjes ik de halve nieuwere Vlaamsche letterkunde cadeau doe'.

Een objectieve, afstandelijke manier van *rapporteren* zal niet enkel een constante zijn in Virginie's verzen, maar ook in haar clandestiene oorlogsdagboek. Wanneer zij bij het uitbreken van de eerste Wereldoorlog aanvoelt dat er materiaal voor een boek inzit, zullen de twee korte zinnestjes

neergeschreven op 29 juli 1914, het begin vormen van een kolossaal dagboek. Dit zal pas na de wapenstilstand van 11 november 1918 worden afgesloten. Eigenhandig geschreven oorlogsverslagen bijhouden was in die jaren een erg gevaarlijke bezigheid. De Duitse bezetter had al snel duidelijk gemaakt dat deze praktijk uit den boze was. De geheimhouding van haar alsmaar dikkere stapel beschreven papier werd een hele uitdaging voor de schrijfster. Door haar angst vertrouwde zij dan ook niemand meer, en wanneer iemand haar vroeg of zij een dagboek bijhield, ontkende zij steeds met klem. In het dagboek zelf noemde ze uit veiligheidsoverwegingen zelden namen. Het dagboek compleet houden om het nadien uit te geven werd voor Virginie een steeds grotere obsessie. Virginie's oorlogsdagboek is in meer dan één opzicht een uniek document. Zowel feitelijke journalistieke beschrijvingen als een heel arsenaal aan 'petites histoires' zijn erin terug te vinden. Het werd geen dagboek van een verzuurde bejaarde, maar van een alerte schrijfster met grote maatschappelijk voeling. Vrijwel dagelijks rapporteerde Virginie over de toestand van de Gentse inwoners, over de manier waarop zij omgingen met de baldadigheden van een oorlogssituatie. Als oorlogscorrespondente legde zij ook de nodige nieuwsgierigheid aan de dag. Aan Emmanuel De Bom schreef ze zelfs woordelijk:

Hoe zonderling en hoe schamelijk in deze rampspoedige tijden zich aan het nieuwe van iets te interesseeren als een onnoozel kind: het is mij telkens een plezier [...] aan de schildwachten mijn pasport te kunnen toonen.

Bovendien schaft het dagboek ons een blik op de sociale wereld van Loveling. Virginie stamde uit een welstellende familie waar kunst en cultuur hoog in het vaandel werden gedragen. Vriendschappen en contacten uit het artistieke milieu waren haar dus niet vreemd. De kunstschilder Willem Geets was een vaste waarde in Virginie's vriendenkring. Als liberalen ontmoetten zij elkaar wellicht al in de vroege jaren zeventig op bijeenkomsten van een groep liberale flaminganten. Hun vriendschap nam doorheen de jaren toe. Vaak was zij te vinden in zijn beeldige Renaissancehuis 'De Zalm' in Mechelen en ook hij bezocht haar geregeld. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Geets en zijn echtgenote in september 1914 hun onderkomen vonden bij Virginie. Na de bombardementen op hun thuisstad Mechelen waren zij namelijk op de vlucht geslagen. Zij hadden alles verloren en waren getekend door de verschrikkingen van de oorlog. Uit dank voor de tijdelijke opvang schilderde Geets het portret van Virginie in olieverf, hier-

over brengt zij in haar dagboek verslag uit. Zo vertelt een dagboekfragment over onafgebroken kanongeweld dat te horen was tijdens het schilderen, wat Geets echter niet van zijn stuk bracht.

“Als het portret heelemaal klaar is” zei zijn vrouw, die binnengekomen was, moet ge er op zetten: “Gemaakt onder begeleiding van krijgsgedonder”.

Dat zal gedaan worden.

In het dagboek wordt ook duidelijk dat Virginie niet bijzonder opgezet was met het portretidee en, hoewel ze niet durfde te weigeren, vond ze poseeren een erg lastige opdracht. Elke dag moest ze uren stilzitten in een ijskoude zolderkamer, door Geets speciaal uitgekozen omdat het licht er zo mooi binnenviel. De kunstschilder zelf had weinig last van de koude, hij was herstellende van een maagontsteking en bijgevolg nog koortsig. Bovendien was hij helemaal ingenomen door zijn werk. Voor Virginie was het echter dag na dag weer bibberen geblazen. Ze probeerde er dan ook geregeld onderuit te komen, zonder veel succes.

Dat poseeren was van in 't begin van zijn verblijf een echte kwelling voor mij. Elken dag aan 't ontbijt, was het eerste dat hij vroeg: "Wanneer beginnen wij?"

"Ik heb nog 't een en 't ander te doen."

"Over een half uur?"

"Och neen, ik moet al mijn planten begieten."

"Laat mij het verrichten," zegt zijn teedere echtgenoot, steeds vaardig om hem in alles zijn zin te geven. Maar 't is nog zoo vroeg en dat zitten uren lang is zoo lastig toch! "Vous êtes le modèle des modèles," heeft hij in den aanvang gezegd. Helaas, dien lof moet ik duur bekoopen. Ik kan toch nu mijn onbeweeglijke houding niet opgeven en beginnen woelen... ik tracht wat tijd te winnen: "Om half elf zal ik klaar zijn," zeg ik schuchter.

"Om tien uur," dingt hij af. Hij is zoo goed, zoo inschikkelijk voor al het overige... ik kan niet weigeren en om tien uur zitten wij er tot één uur, om des namiddags, na 't eten, heraan te vangen.

De stuurse blik en ietwat vreemde houding van 'le modèle des modèles' kan dus gedeeltelijk verklaard worden door de onophoudelijke rillingen die zich van haar lijf meester maakten. Zij had echter nog een andere reden om afkeurend te staan tegenover het schilderij:

[...] dat poseeren is een martelie, gepaard aan gewetensbezwaren, omdat ik het voorrecht niet naar waarde te schatten weet, door een schilder van onbetwist talent mijn conterfeitsel gemaakt te zien...

Virginie Loveling gooide namelijk niet graag iets van zichzelf te grabbel en had het bijgevolg moeilijk om zichzelf geportretteerd te zien. Net zoals zij afstand hield van haar literaire onderwerpen, stelde zij afstand tot haar persoon op prijs. Al in de brieven die ze in de jaren 1870 verstuurdte valt te lezen hoezeer ze aan haar anonimiteit was gehecht. Onder veel van haar teksten staat dan ook, tenzij het niet anders kon, een pseudoniem of helemaal geen naam. Ze vreesde niet deskundig genoeg bevonden te worden en bijgevolg neergehaald te worden door het publiek. De naam van een auteur zou volgens haar ook geen invloed mogen hebben op het oordeel dat over een tekst wordt geveld. Informatie over haar persoonlijk leven of foto's bewaakte zij verwoed. Vooraleer zulke gegevens werden verspreid onderwierp Virginie ze aan strenge controle, zij wilde steeds het laatste woord. Ook wanneer Virginie in 1896 meewerkt aan haar biografie, wenst ze zichzelf op de achtergrond te houden en haar vroegere omgeving in de verf te zetten. De herinneringen die hierin zijn opgenomen geven maar 'met mondjesmaat toegang tot enkele welafgebakende en "veilige" terreinen van het privé- leven van de schrijfster.' (Stynen 1997, 266) Ook in haar oorlogsdagboek moeten persoonlijke emoties plaats ruimen voor een observatie van haar omgeving. Het werk laat amper uitschijnen dat de schrijfster ook zelf erg aangedaan was door wat ze rondom zich aanschouwde. Slechts in het dagboek van haar neef Paul Fredericq vernemen we op 29 november 1914 dat Loveling er 'verouderd, vermagerd, teneergedrukt en erg ontmoedigd' uitzag. Op dat moment kan ontbering nog niet aan de oorzaak liggen. Overigens hechtte ze ook belang aan het beeld dat na haar dood van haar bewaard zou blijven. Ze vernietigde zo nu en dan pakken correspondentie, omdat haar privé- leven ook na haar overlijden niet uitgesmeerd zou worden. Bovendien zouden haar begrafenis en nalatenschap al jaren voor haar dood geregeld zijn. In haar oorlogsdagboek beschrijft ze zelfs een bezoek aan haar prachtig gesitueerde graf, waar ze geniet van de lichte verweerdheid van haar zerk, wat de letters moeilijk leesbaar maakt. Het mag duidelijk zijn dat Virginie het beeld dat van haar de wereld werd ingestuurd zelf wou bepalen en vooral beperken. Poseren deed zij dan ook liever niet, en als ze er niet onderuit kon deed ze het met de nodige ernst. Loveling lijkt op de meeste van de ons overgeleverde

portretten een stuk ouder dan ze werkelijk was op het moment van de opname. Dit was een bewuste keuze waarmee ze haar leeftijd eerbiedwaardiger probeerde te maken. Op het schilderij van Geets lijkt de toen 78-jarige schrijfster de eerbiedwaardige jaren toch al ingehaald te hebben. Haar portret zou Virginie allerminst kunnen bekoren en wrevel blijven oproepen. Na haar dood in 1923 werd het schilderij verkocht op een familieveiling en in 1958 belandde het in het Letterenhuis.

Op 30 september geeft Virginie's dagboek melding van het vertrek van de Geetsen. Ze willen bij hun familie zijn en hadden een villa gehuurd in Blankenberge. Loveling bleef tijdens de oorlog steeds getrouw haar dagboek aanvullen en pakketjes met fragmenten her en der in haar huis verbergen. Dit bracht met zich dat ze soms vergat waar een aantal fragmenten zich bevonden. Na de oorlog bleek haar dagboek samenstellen en structureren dan ook een hele klus. Uiteindelijk kwam een publicatie van het volledige dagboek, *In Oorlogsnoed*, er pas in 1999. In 2005 werd een tekstkritische versie van het dagboek gratis online beschikbaar gesteld op <<http://www.kantl.be/ctb/pub/loveling/html/index.htm>>. Het dagboek wordt hier weergegeven in de vorm van zijn moderne variant, het weblog. Virginie's 'conterfeitsel' kan dienst doen als representatie van haar afstands-idee. Zij wilde zichzelf liever niet op de voorgrond zien en ook in haar literaire werken bediende zij zo onopvallend mogelijk de camera waarmee de modale mens werd gefilmd. Dat ze haar toeschouwers in het Letterenhuis niet hartelijk begroet wekt bijgevolg weinig verbazing. Toch had deze vrouw veel gevoel voor empathie en een groot hart. De manier waarop ze het wegdragen van de gesneuvelde soldaat beschrijft in "s Morgens vroeg" doet hier overigens geen twijfel over bestaan. Verder proberen kijken dan haar afkeurende blik en deze dame waarderen voor wat ze deed mag dus de boodschap zijn, die ze trouwens ook zelf uitdroeg.

Lien De Paepe

Bibliografie

V. Loveling, *Dagboek [1914-1918]*, in: L. Stynen & S. Van Peteghem [ed.], *In Oorlogsnoed*. Gent, Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, 1999. Tevens beschikbaar op: <http://www.kantl.be/ctb/pub/loveling/html/index.htm>

V. Loveling & R. Loveling, *Gedichten*. Gent, Algemeene boekhandel van Ad. Hoste, 1889.

L. Stynen, *Rosalie en Virginie: leven en werk van de gezusters Loveling*. Tielt, Lannoo, 1997.

L. Stynen, 'Virginie Loveling door Willem Geets', in: *Kunsttijdschrift Vlaanderen* 321, 3/5, 2008, 161-162.

A. Van Elslander, *Rosalie en Virginie Loveling. Niets is ons onbeduidend*. Hasselt, Heidelberg- Orbis, 1973.

B. Van Raemdonck, 'le modèle des modèles', in: *Zuurvij. Berichten uit het AMVC-Letterenhuis* 7, 2004, 19-23.

B. Van Raemdonck & R. Van Den Branden, 'In Oorlogsnood. Over het dagboek van Virginie Loveling', in: *Bladen voor documentatie*, 4/4, 2006, 9-15.

ACHIEL VUYLSTEKE, ZOON VAN FELIX (1861-1931), GEMEENTESECRETARIS VAN HANSBEKE

FELIX VUYLSTEKE (1833-1909)

Felix Vuylsteke, zoon van Karel-Louis Vuylsteke timmerman¹ en Joanna Maria Taghon, werd op 3 september 1833 te Hansbeke geboren. Hij leerde het timmermansambacht bij zijn vader. Hij huwde te Poeke omstreeks 1860 met *Hendrika Provijn*, dochter van Angelus Provijn en Sophia De Splenter, geboren te Poeke op 21 juni 1831.

De jonggehuwden woonden aanvankelijk (vanaf 1860) te Hansbeke Dorp 98, waar tevoren Joseph Soens en Marie-Therèse Van Overwaele herberg hielden. Later (omstreeks 1880) verhuisde ze naar Dorp 7, naar het pasgebouwde huis (toen met bovenverdieping) op de hoek van de Merendreestraat en het stationsplein (nu Merendreestraat 3).

Het echtpaar kreeg zeven kinderen (vier jongens en drie meisjes) die allen te Hansbeke geboren werden: *Achiel* (°10.10.1861) (zie verder), *Maria* (°07.09.1863, †17.11.1884, 21 jaar oud), *Joannes* (°19.05.1895, †21.03.1886, 10 maanden oud), *Augusta* (°26.04.1867, †Aalter 08.01.1939), *Jozef* (°19.04.1869, †23.12.1893, 24 jaar oud), *Jan-Baptist* (°10.08.1871, †20.09.1895, 25 jaar oud) en *Anna* (°30.08.1874, †27.05.1875, 9 maanden oud).

De familie Vuylsteke werd zwaar beproefd. Het verlies van twee babies in hun eerste levensjaar waren voor het jonge gezin de eerste beproevingen: Joannes stierf in 1866, Anna in 1875. Tuberculose, een besmettelijke longaandoening, werd in die tijd als ongeneeslijk ervaren en leidde meestal na een langdurig en afmattend ziekteproces tot de dood. Felix Vuylsteke verloor zijn echtgenote en drie volwassen kinderen aan longtuberculose: Maria in 1884 (21 j.), Hendrika Provijn in 1893 (62 j.), Jozef ook in 1893 (25 j.) en Jan-Baptist in 1895 (25 j.).

---

¹ Karel-Louis Vuylsteke, zoon van August Vuylsteke en Anna Vanden Abeele, werd in 1796 te Aalter geboren. Zijn echtgenote Joanna-Maria Taghon, dochter van Jacob Taghon en Regina Verschuere, werd in 1791 eveneens te Aalter geboren. Beiden overleden te Hansbeke, hij op 20 november 1850, zij op 26 januari 1855.

*Hansbeke, Reibroekstraat.
Kapel van O.L.Vrouw van Zeven Weeën.*

In zijn mateloze droefheid bouwde Felix in 1894 (of 1895), samen met zijn zoon Achiël, in de Reibroekstraat te Hansbeke op de hoek van de Driesstraat een neo-gotische kapel toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën, een kapel voor noodlijdenden en bedrukten. De in de bidplaats op de muren aangebrachte op- en onderschriften getuigden van hun schrijnend verdriet, verzuchting, berusting en onderwerping aan Gods wil.²

ACHIEL VUYLSTEKE (1861-1931)

Achiël Vuylsteke was de oudste zoon van Felix Vuylsteke en Hendrika Provijn. Hij werd op 10 oktober 1861 te Hansbeke geboren.

In het schooljaar 1883-1884 was hij hulponderwijzer aan de *Vrije Katholieke Jongensschool* te Hansbeke die er in het begin van de schoolstrijd (1879-1884) door toedoen van de adellijke Frans-Gisleen Borluut, kasteelheer en burgemeester te Hansbeke, op eigen kosten langs de zuidkant van de toenmalige Molenstraat, noes tegenover de kasteeldreef, gebouwd werd. Hij stond er in de laagste klas; het schoolhoofd Isidoor Alijn in de hoogste klas. Hij bleef vervolgens tot in 1899 hulponderwijzer in de *Vrije Aangenomen Jongensschool*. In 1899 werd hij gemeentesecretaris te Hansbeke, later tevens landmeter en zaakvoerder.³

Achiël Vuylsteke huwde te Lotenhulle op 25 mei 1895 met *Maria Philomena Roygens*, dochter van Bernard Roygens en Sophia D'Hondt, geboren te

---

² A. Martens, De kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën te Hansbeke, in *Het Land van Nevele*, jg. XVIII, 1987, afl. 3, p. 140-160.

³ A. Martens, *Het onderwijs te Hansbeke. Van vroeger tot nu*. Uitgave van Oud-Hansbeke, 2008, p. 63-66, 68, 152.

Lotenhulle op 18 november 1864. Hij woonde tot dan toe in het ouderlijk huis in de Merendreestraat bij zijn vader Felix en zijn zuster Augusta, die plaats ruimden voor het nieuwe gezin en naar het huis naast de herberg Sint-Cecilia tegenover het stationsgebouw verhuisden. Felix Vuylsteke stierf er op 3 september 1909.

Het echtpaar Vuylsteke-Roygens kreeg zes kinderen, allen te Hansbeke geboren: *Maria* (*21.02.1896), *Anna* (*29.11.1897, †Hansbeke 05.03.1919, 21 jaar oud), *N.N.* (*†17.06.1899), *Magdalena* (*07.07.1901, †Hansbeke 19.04.1914, 12 jaar oud), *Jozef* (*31.10.1903) en *Antoon* (*08.06.1906).

*Het gezin Vuylsteke-Roygens, 1918.
Van links naar rechts: Magdalena, Anna, Achiël Vuylsteke,
Maria, Antoon, Maria Philomena Roygens en Jozef.*

Het gezin werd herhaaldelijk in zware rouw gedompeld: op 17 juni 1899 werd een kindje dood geboren, op 19 april 1914 stierf Magdalena 12 jaar oud, op 5 maart 1919 overleed Anna 21 jaar oud.

• • •

In de voormiddag van 13 oktober 1914 gingen vele Hansbekenaren met pak en zak ijlings op de vlucht voor het naderend oorlogsgeweld. Ook Moeder Coleta, kloosteroverste, de kloosterzusters en de kostgangers in het godshuis wilden nog vluchten maar werden aan de kloosterpoort door soldaten tegengehouden omdat, naar ze zegden, de bruggen over de Brugse Vaart vernietigd waren. Graaf Bauduyn de Bousies, burgemeester en Achiel Vuylsteke, gemeentesecretaris die het dorp niet verlieten, traden onverschrokken de Duitse troepen tegemoet en smeekten de legeroverheid geen gewelddaden te laten gebeuren omdat de bevolking geen sabotage zou plegen. Zo bleef Hansbeke gespaard van gruweldaden, zoals er elders hebben plaats gevonden.

Achiel Vuylsteke heeft toen met spoed de Duitse taal aangeleerd om de belangen van de gemeente bij de Duitse overheden beter te kunnen verdedigen.⁴

*Hansbeke, Merendreestraat.
Puinen van het huis van Achiel Vuylsteke, 1918.*

---

⁴ J. Luyssaert, Nevelse gemeenten onder vuur en Duitse bezetting. Kleine mensen in de Grote Oorlog (1914-18), in *Het Land van Nevele*, jg. XXXIX, 2008, afl. 4a, p. 31, 59, 79, 84, 114, 118, 127, 131, 137; afl. 4b, p. 201.

Bij de beschieting van de Hansbeekse stationswijk door Duitse artillerie tijdens de laatste oorlogsdagen 1918, werd de woning van Achiel Vuylsteke zwaar beschadigd.

Het huis werd zonder bovenverdieping heropgebouwd. In 1922 verhuisden de echtelingen Vuylsteke-Roygens en de kinderen Maria (26 j.), Jozef (18 j.) en Antoon (16 j.) naar het statige herenhuis dat ze in de Merendreestraat (nu Merendreestraat 9) lieten bouwen.

° ° °

Achiel Vuylsteke was een diepgelovige katholiek, een missievriend, een lekenapostel, een plichtsbewuste ambtenaar, raadsman en bemiddelaar, bestuurslid van de toneelbond 'Willen is kunnen', voorzitter van de Conferentie van Sint-Franciscus à Paulo en van de Maatschappij van de Onderlinge Bijstand.⁵

Zijn kinderen werden in een apostolische geest opgevoed:

- *Maria* stelde zich te Hansbeke ten dienst van de parochiale werken, stichtte er een zangkoor, de Eucharistische Kruistocht voor meisjes en de Missiekrans.⁶ Sedert 1952 was ze catechiste van priester Poppe en actief lid van het legioen van Maria op de Sint-Michielsparochie te Gent. Ze overleed te Gent op 6 februari 1995 in de gezegende ouderdom van 98 jaar.
- *Jozef* trad in de Orde der Jezuiten te Drongen op 23 september 1921, werd priester gewijd te Leuven op 24 augustus 1934, was tucht prefect te Drongen (1934-1938), legde de eeuwige geloften af op 2 februari 1937, overleed te Gent op 16 januari 1938 tengevolge van een verkeersongeval, 34 jaar oud.
- *Antoon* trad in de Orde der Jezuiten te Drongen op 23 september 1925, noviciaat te Drongen (1926-1928), filosofie te Egenhoven (1928-1931),

---

⁵ A. Martens, De conferentie van Sint-Vincentius à Paulo te Hansbeke (1854-1949), in *Appeltjes van het Meetjesland*, jaarboek nr. 48, 1997, p. 5-46.

⁶ A. Martens, De Missiekrans van Hansbeke, in *Het Land van Nevele*, jg. XIX, 1988, afl. 4, p. 314-343.

subregent aan het Jezuietencollege te Aalst (1931-1934), theologie te Leuven (1934-1938), priester gewijd te Leuven op 24 augustus 1937, 3de jaar noviciaat te Drongen (1938-1939), tuchtprefect aan het Sint-Barbaracollege te Gent (1939-1941), eeuwige geloften op 2 februari 1940, onderoverste in het Jezuietenklooster te Drongen (1941-1943), politieke gevangene in Duitsland (1943-1945), onderoverste aan de Apostologische School te Turnhout (1945-1950), operatius te Drongen (1950-1958), te Brussel (1958-1964) en te Brugge (1964-1989) waar hij ook medepastoor was in de Walburgakerk en aalmoezenier in het Sint-Franciscus-Xaverius-Ziekenhuis (1965-1980), op rust te Drongen sedert 1989 waar hij overleed op 28 mei 1992.

o o o

 <p>† Zalig aandenken van den heer ACHIEL VUYLSTEKE echtgenoot van Mevrouw Philomena ROYGENS Gemeentesecretaris, Voorzitter van het S^o Vincentiusgenootschap en van den Onderlingen Bijstand, lid van verschillende geestelijke genootschappen. geboren te Hansbeke, den 10 October 1861 en aldaar zeer godvruchtig overleden den 11 December 1931, versterkt door de H.H. Sacramenten derstervenden</p>	<p>Uw Wil geschiede op aarde als in den Hemel ....</p> <p>†</p> <p>Gelukkig de dienaar, dien de Heer bij zijn komst wakende vindt. Luc. XII 37 Uw woord zij: ja, ja; neen, neen. Matth. V 37</p> <p>Hij was een ongemeen gestreng man, die voor weelde of lichtzinnig genot geen duimbreed heeft geweken op den rechten weg, hem door zijn levendig geloof getrokken.</p> <p>Op dat Geloof ging hij groot. Wie bewonderde niet dien kinderlijken eenvoud, waarmede hij de vele Mariabeeldjes in gevel of tronk groette; die diepe overtuiging en kennis, waarmede hij in vrouwelijk gesprek of in 't openbaar over onzen heiligen Godsdienst sprak; die mannelijke godsvrucht toen hij bad, of ingetogen het H. Sacrament vergezelde.</p> <p>De vele talenten waarmede de Heer zijn verstand en hart verrijkt had, liet hij woekeren niet tot zelfverheffing, maar ten bate van zijn evenmensch.</p> <p>Ook zullen eens voor hem getuigen: én al degenen die in nood zijn wijzen raad kwamen inwinnen, én vooral de zijnen, voor wie hij de trouwe echtgenoot, de goede vader was, vol offerende liefde.</p> <p>Gaarne had hij eens den priesterzegen van zijne zonen ontvangen en de blanke Hostie uit hunne hand genut. Maar de Heer had haast hem in Zijn Hemel te roepen, waar hij met Anna en Madeleintje over de zijnen blijft waken.</p> <p>Jezus! Maria! Jozef!</p> <p>M. Martens Hansbeke</p>
---	--

Achiel Vuylsteke stierf te Hansbeke op 11 december 1931, enkele jaren vooraleer zijn twee zonen Jezuieten priester gewijd werden. Hij werd op dinsdag 15 december onder een overgrote volkstoeloop te Hansbeke begraven. Aan het graf werden ontroerende lijkreden uitgesproken door

graaf Antoine de Bousies-Borluut burgemeester namens het gemeentebestuur en de bevolking van Hansbeke, door Jozef Faut gemeentesecretaris te Aalter namens de arrondissementsbond Gent en de provinciale bond der gemeentesecretarissen van Oost-Vlaanderen, en door Clement De Craene schoolhoofd te Hansbeke namens het Sint-Vincentiusgenootschap en de Maatschappij van Onderlinge Bijstand aan hun voorzitter. Deze lijkreden zijn lovende openlijke getuigenissen en hartgrondige huldebetuigen aan de man die gans zijn leven ten dienste stond van de dorpsgemeenschap Hansbeke.

LIJKREDEN UITGESPROKEN AAN HET GRAF VAN ACHIEL VUYLSTEKE

Lijkrede uitgesproken door graaf Antoine de Bousies-Borluut burgemeester, namens de bevolking en het gemeentebestuur van Hansbeke

*Achtbare familie,
Geachte toehoorders,*

Het ambt van burgemeester laat mij toe, in naam van het gemeentebestuur en der bevolking van Hansbeke, een laatste hulde te brengen aan onze duurbaren afgestorvene, den heer Achiel Vuylsteke.

De heer Achiel Vuylsteke bracht gansch zijn leven door op onze gemeente; hij is hier onderwijzer geweest en daarna gedurende meer dan dertig jaar gemeentesecretaris.

Hij heeft samen met zijne waardige echtgenoot een huisgezin gesticht, dat als toonbeeld mag gesteld worden aan de gansche samenleving. Hoe spijtig toch, dat deze voorbeeldige huisvader, hier op aarde, het geluk niet mocht genieten van zijn beide zonen als priesters aan het altaar te zien; doch zeggen wij zoals hij: "Heer, uw heilige wil geschiede".

*Graaf Antoine de
Bousies-Borluut*

Als burger en ambtenaar was hij een voorbeeld voor allen. Immer werkdadig en nauwgezet, volbracht hij moedig en onbeschroomd zijne plichten. Nooit week hij achteruit, als de belangen der gemeente op het spel stonden.

Iedereen weet nog dat hij op de gemeente bleef, toen de Duitschers in aantocht waren en er gevaar was voor het leven. Alhoewel hij alsdan meer dan vijftig jaar oud was, heeft hij de Duitse taal aangeleerd om de belangen der gemeente beter te kunnen vedefigen.

Nooit zal ik kunnen vergeten wat mijnheer Vuylsteke voor mijn betreurden vader en voor mij gedaan heeft.

Hij was voor de inwoners van Hansbeke de raadsman en de bemiddelaar, zijne eenvoudigheid en ondervinding schonken hem eenieders vertrouwen. Hij was rechtvaardig en onpartijdig voor iedereen. Nooit verstootte hij iemand, en onvertroost verliet niemand zijn huis.

Daarom zal zijn aandenken in eere blijven bij de bewoners.

Het gemeentebestuur verliest in mijnheer Vuylsteke een trouwe medewerker, en een wijze raadsman met jarenlange ondervinding; alles wat hij heeft gedaan is wel gedaan, stipt en getrouw.

Het hooger bestuur heeft die stiptheid en getrouwheid willen beloonen met hem al de eereteekens te geven waarop een verdienstelijk ambtenaar aanspraak kan maken. Nooit echter heeft deze geleerde, verdienstelijke en eenvoudige man zich op die eereteekens geroemd, want hij werkte slechts voor een eeuwig loon hiernamaals.

Wij weten door onze heiligen godsdienst dat een leven van zelfopoffering, zoals dat van onzen duurbaren afgestorvene met de eeuwige gelukzaligheid beloond wordt; daarom verlaten wij deze grafstede niet met een vaarwel, maar wij zeggen U, beste vriend, tot weerziens hierboven.

Lijkrede uitgesproken door Jozef Faut, gemeentesecretaris te Aalter namens de arrondissementsbond Gent en de provinciale bond der gemeentesecretarissen van Oost-Vlaanderen

Geachte familie en toehoorders,

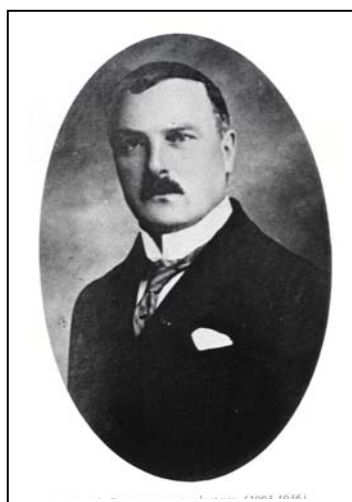
In naam van de arrondissementsbond Gent, en van den provincialen bond der gemeentesecretarissen van Oost-Vlaanderen, kom ik de droeve plicht vervullen, een laatste hulde te brengen, een laatste vaarwel te zeggen aan een onzer beste, een onzer verdienstelijkste collega's, de heer Achiel Vuylsteke, op het onverwachte door de onverbidelijke dood uit ons midden gerukt.

Was mijnheer Vuylsteke een katholiek van een stuk, een ongeveinsd diep overtuigd christenmensch, een voorbeeld van burgerdeugden, hij was ook een plichtbeseffend amtenaar, een gemeentesecretaris in wien zijne medeburgers, nooit tevergeefs, zijn hulp, zijn goeden raad, zijn dienstvaardigheid inriepen.

Zijn leuze was: "Wat ik doen moet, doe ik wel, waar ik mijn evenmensch kan behulpzaam zijn, sta ik bereid".

Door zijn wijze van dienen, heeft hij het volle licht laten stralen op de waarheid en de belangrijkheid van ons ambt en aldus in ruime mate bijgedragen tot meerdere waardeering van het korps der gemeentesecretarissen. Hij was voor ons een voorbeeld en een prikkel tot nauwgezette plichtsvervulling.

Hij heeft met de gemeenschap, in wier dienst hij stond, haar leed en haar vreugde gedeeld; hij heeft haar gesticht door zijn ongerepten levenswandel; hij heeft zijne vele talenten laten woekeren ten voordeele van zijn duurzaam Hansbeke. Hij heeft zijne medeburgers geleid langs de wegen, waar burgerdeugden en christelijke liefde weelderig tieren; hij heeft hun uit

*Joseph Faut,
gemeentesecretaris van
Aalter (1903-1946)*

de heldere bron zijner vele kennissen laten putten en met kwistige hand heeft hij den rijken schat zijner ervaringen hun medegedeeld.

In twijfels bracht hij licht, en leidde zijn oversten met vaste hand in den doolhof van soms duistere wetsbepalingen en bestuurlijke voorschriften. Zijne taak heeft hij volbracht met den lofwaardigsten iever met de meeste stiptheid, met eene nauwgezetheid waaraan eenieder moet hulde brengen. Aan den groei en den bloei van Hansbeke heeft hij het beste van zijn leven gegeven, aan het welzijn zijner medeburgers heeft hij zich onverpoosd opgeofferd, en daarom zal zijn aandenken in deze gemeente met dankbaarheid bewaard blijven.

Aan zijne geliefde echtgenoot, aan zijne dierbare kinderen, welke hij tot een zoo verheven stand heeft opgebracht, bied ik, in naam van ons korps, de uitdrukking onzer gevoelens van innige en christelijke deelneming.

Geachte ambtgenoot, in dit tranendal hebt gij ten volle uw plicht vervuld; gij hebt geleden en gestreden voor de goede zaak, en voorzeker hebt gij reeds de palm der overwinning ontvangen.

Rust zacht in den schoot der Godheid, in de schaduw van het Heilig Kruis.

Vaarwel, voor eeuwig wel.

Lijkrede uitgesproken door Clement De Craene schoolhoofd te Hansbeke, namens het Sint-Vincentiusgenootschap en de Maatschappij van Onderlinge Bijstand

Geachte familie en toehoorders,

Beter misschien zouden we zwijgen dan op dit oogenblik de stem te verheffen om den welverdienden lof van den betreurden overledene te maken.

Beter dan de meesterlijkste redevoeringen,

Clement De Craene

schetst deze machtige spontane betooging rond zijn graf, de algemeene deelneming en hoogachting van gansch de bevolking, en de verdiensten van den heer Achiel Vuylsteke.

Doch de openbare opinie zou ons, en terecht, met den naam van ondankbaren bestempelen, zoo we zwijgend dezen gewijden grond verlieten, waar de afgestorvene zelf zoo dikwijls in roerende bewoordingen een laatste hulde bracht aan de verdienstelijke Hansbekenaren die hem voorafgingen naar de eeuwigheid.

Ook omwille van het goede zelf, om de stichtende voorbeelden van alle deugden, ons door hem gegeven, moeten wij wel de stem verheffen.

Gedurende ruim 20 jaar hadden wij het geluk met den afgestorvene in innige samenwerking te leven en hem dus van dichtbij te leeren kennen; en ik wil trachten hier in korte woorden zijn verheven karakter te schetsen, op voorhand bekennde dat mijn krachten zullen te kort schieten.

De heer Vuylsteke was vooreerst een diep geloovige, overtuigde christen, die zijn geloof beleefde zonder het innigste menschelijke opzicht; een werkdadige liefde tot God en den evenmensch ontvlamde zijn schoone ziel, die tevens versierd was met alle godsdienstige, zedelijke en burgerlijke deugden waarvan de schoone nederigheid niet de minste was. Hij deed het goed om het goede met het zuiverste inzicht en zonder de minste nevenbedoeling. Hij was wars van vleierij en valscheid. Hij was een man van karakter, met onwrikbaren wil tot het goede! Naar de jongste voorschriften der kerkelijke overheden was hij een groote missievriend en beoefende hij onder alle oogpunten het lekenapostolaat.

Hij paarde een groot verstand aan een buitengewoon praktische zin! Van zijn persoonlijkheid straalde een allesbezielende geest uit, die evenals de barnkracht, lichtte en aantrok tot het goede, een geestelijke kracht, die onweerstaanbaar eerbied en ontzag inboezemde bij elkeen die met hem in aanraking kwam. Met zijn helderen geest wist hij het gepaste woord op het gepaste oogenblik in het midden te brengen, om moeilijkheden op te lossen, geschillen te beslechten, en overeenkomst en vriendschap te bewerken; in een woord, hij was een man die zedelijk en verstandelijk verre boven het peil der gemeenschap stond en wiens gelijke men vergeefs zoeken zou. Voor zijn materieel werk, ja, kon hij vervangen worden maar zijn geest, de

bezieling waarmede hij werkte zal nooit vervangen worden! Zulks was de getuigenis die men dezer dagen uit ieders mond hoorde!

En al die gaven, hem zo mildelijk door den Heer geschonken, zette hij om in daden ten bate der goede werken waaraan hij zijne medewerking verleende, en uit wier naam ik hier het woord neem. Noemen wij het genootschap van den H. Vincentius en de maatschappij van Onderlingen Bijstand waarvan hij voorzitter, en de tooneelbond waarvan hij bestuurslid was.

Melden wij op de eerste plaats zijn zielsgeliefde werk bij uitstek: het genootschap van den H. Vincentius. Van zijn prilste jeugd maakte hij er deel van uit, en vervulde er opvolgenlijk de functies van schrijver, ondervoorzitter en, sedert 1910, deze van voorzitter. Hij was bezielde met den waren vincentiaanschen geest, door zoo weinigen begrepen. Door zijn vaderlijk gezag en toewijding verhief hij onze plaatselijke conferencie tot een der bloeiendste van de streken, zelfs van gansch het Bisdom. Onder alle vormen wist hij de liefdewerken aan te passen aan de behoeften van den grilligen tijd en de oude conferencie immer nieuw bloed en levenskracht in te pompen. Hoe leerlijk zijn geestelijke diepgeleerde aanspraken over de werkdadige liefde, het onuitputtelijke Evangelie en diepe liturgie, waardoor hij onze vergaderingen aantrekkelijk en leerzaam maakte en dit met kennis, welsprekendheid en meeslepde bezieling die menig priester hem benijden zou. Zijn afsterven zal ontegensprekelijk een onaanvulbare leemte in onze conferencie laten. Eén hoop hebben we nog: dat hij van uit de hemel over ons genootschap zal waken en er zijn goeden geest in behouden. Als schrijver van den Bijzonderen Raad van Aeltre legde hij een ongewone werkzaamheid aan den dag om sluimerende conferenciën te doen heropbloeien, vervallene herinterichten en de bloeiende aan te moedigen. En wie van al de vincentianen der streek zal zijn overtuigend, bezielend woord vergeten op de algemeene vergaderingen van den Bijzondere Raad.

Dat waren steeds voor hem zooals hij mij zelf menigmaal bekende, de schoonste dagen zijns levens! Groot is het goed dat hij deed en dat bekend is, grooter nog dit dat onbekend en maar alleenlijk is geweten door God en diegene die het genoten!

Vervolgens hebben we den Onderlingen Bijstand, waarvan hij in 1902 de medestichter was en verder steeds onafgebroken bestuurslid en verlichte

leider om in 1910 het voorzitterschap waar te nemen. Onder zijn bestuur is de maatschappij ontwikkeld tot de machtigste der gemeente, die een derde der bevolking omvat, en die zich regelmatig wist aan te passen aan al de modaliteiten der sociale wetgeving. Daar ook zal zijn afsterven een gevoelige wonde achterlaten. Zijn toewijding als sociale werker verwierf hem de hoogste onderscheidingen van het Staatsbestuur die men toch vruchteloos op zijn nederige borst zocht.

Eindelijk komt de tooneelbond "Willen is kunnen" aan de beurt. In 1901 geboren uit de reeds bestaande tooneelavonden, ingericht ten bate van den katholieken schoolpenning en ter bestrijding van den hatelijken schoolstrijd wier aandenken nog de harten der oudere katholieken trillen doet en die weerom aan den politieken gezichtseinder schijnt op te doemen.

Reeds in die eerste tijd stond mijnheer Vuylsteke op de bres en verder in de daaruit geboren tooneelbond vervulde hij met onverdroten ijver en ongevenaarde bekwaamheid de rol van zang- en tooneelleider en tot aan zijn dood zetelde hij als wijze raadgever in zijn bestuur. Glorievolle dagen heeft de tooneelbond onder zijn kundige leiding gekend!

En namens al die schoone werken moet ik U bedanken, Waarde Vriend. Gepaste woorden, U waardig, vind ik niet. Heel eenvoudig en hertelijk, zeg ik U welgemeend dank in den volsten zin des woords! En, om onze dank in woorden om te zetten, zeggen wij U dat opvolgenlijk al deze maatschappijen kortelings een heilig misoffer ter uwer gedachtenis zullen doen opdragen, en dat we zullen trachten al te zamen in uwen geest voort te werken. Aan uw graf laten we uw zielloos lichaam; aan ons uwe lessen uw voorbeeld en uw geest!

En wat moet ik nu zeggen aan U, achtbare familie Vuylsteke, om U te troosten.

O, ik wil het niet beproeven, gij draagt diep in uw hart de beste bronnen van allen troost die ge van den afgestorvene hebt geërfd namelijk een groot geloof dat onderwerping en betrouwen schept aan en in den Goddelijke Voorzienigheid voor wie ge uw hoofd aanbidde nederbuigt.

Vaarwel, Waarde Vriend, groote weldoener tot in de Hemel. Bid voor ons. Waak over onze werken.

Persbericht in 't Getrouwe Maldegem

In 't *Getrouwe Maldegem* van 20 december 1931 verscheen een persbericht van een plaatselijke medewerker van het weekblad, een in memoriam Achiel Vuylsteke, aangevuld met een rouwbetoon van 't Getrouwe.

Uit Hansbeke

Ter nagedachtenis van mijnheer Achiel Vuylsteke, in leven gemeentesecretaris, verleden Dinsdag, onder een overgrooten toeloop alhier begraven. Een uiterst verdienstvol man. Voor hem gold de leus: Effenop 'n brokkelt niet!

Wat hij in 't loopend uur kon afwerken, werd niet tot het volgend uitgesteld. In zijn kantoortje, ten gemeentehuize, heerschte als in een goed geregeld huishouden, de strikste orde. En 't is meermaals gebeurd dat hij bij stikdonkeren avond een of ander ambtelijk stuk moest gaan halen, en zonder de minste verlichting misgreep hij zich niet.

Secretaris Vuylsteke was de spil, waarop en waarrond gansch het gemeentebestuur draaide. De gemeentewet kende hij tot in de kleinste bijzonderheden, lijk wij het 'Onze Vader'. Immer stond hij iedereen, arm of rijk, ten dienste. Hij bezat een weergaloos geheugen. Hij kende persoonlijk al de bewoners van de gemeente, zoowel de vrouwelijke als de mannelijke. Evenals zijn vader Felix Vuylsteke zelfs al de kinderen kende. Als er bij luis-terrijke feestvieringen te zingen viel, dan wist hij de schoolgaande kleintjes, als meesterzangers te drillen en te oefenen. En dat alles met een onverstoortbaar geduld, en in den grootsten eenvoud. Ook voor den tooneelbond en missiekrans was hij het onmisbare 'alles'. Als er te zingen of te spelen viel en hij als leeraar optrad was hij volop in zijn element. Want spel en zang, was zijn lang leven.

In zijn kantoortje, tusschen zijn ambtelijke bezigheden in, gezeten bij het warme kachteltje, hield hij wel van een gemoedelijk praatje. En de stonden, daar bij secretaris Vuylsteke doorgebracht, herdenk ik nog menigmaal, als de gemoedelijkste mijns levens. En daar wij nagenoeg van denzelfden ou-

derdom waren, ging het er gewoonlijk over de grappen en deugnietereien uit de jongensjaren. Weet ge nog dit, weet ge nog dat, enzovoort.

Alle meeningsverschillen tusschen de ingezetenen wist hij in der minne te vereffenen. Bij zooverre, dat de menschen het zich niet meer geheugen dat er proces-verbaal door den heer secretaris werd opgemaakt. Secretaris Vuylsteke heeft geleefd ten voordeele van den evennaaste. Ook de Ouderlingen waren het voorwerp zijner bijzondere bezorgdheid. De minste verandering in de toepassing der pensioenwetten werd geregeld den Zondag na de hoogmis in 't publiek aan de bevolking medegedeeld. En immer voegde hij er aan toe: dat het hem in der eeuwigheid spijten zou, moest door de eene of andere ambtelijke nalatigheid van zijnentwege, een ouderling van het gezegd pensioen beroofd blijven.

Met volle overtuiging mogen op zijne doodsbeeldekens de woorden des goddelijke Meester prijken: Alles is volbracht!

Moge de ziel van den braven man, door zijne reeds vroegere ontslapene engelen, Anna en Madeleintje, welke reeds lang de eeuwige zaligheid genieten, het Paradijs worden binnengeleid, ten einde er te blijven waken over echtgenote en kinderen, uit wier handen hij zoo vurig verlangde de blanke Hostie in zijn hart te ontvangen. Maar Gods wil geschiede op aarde, als in de hemel!

Onze innige deelneming, aan de alomgeachte familie, in den rouw welke haar komt te treffen.

° ° °

't Getrouwe voegt ook gaarne een woord bij deze wel verdiende rouwhulde.

Uit de hand van den overledenen kwamen de eerste edelmoedige aalmoezen, toen we in 1921 eene inschrijvingslijst begonnen voor het bouwen eener kerk voor Sint-Jozef te Pugo in de Phillippijnen, door Eerweerde Pater R. De Pauw ons aangevraagd.

Niet alleen deze missie, maar nog veel andere werden door hem en zijn achtbaar huisgezin gesteund. Zalig zijn zij die barmhartig zijn, want zij zullen barmhartigheid verwerven.

Albert Martens⁷
Gent

---

⁷ Hartelijk dank aan Julien De Baets, Gerard De Muynck, Jan Luyssaert, Willy Quintyn en Peter Van de Velde voor hun welwillende medewerking.

Addendum

Tijdens de eerste Wereldoorlog was Achiel Vuylsteke als gemeentesecretaris van Hansbeke de officiële contactpersoon tussen burgemeester Graaf Bauduyn de Bousies enerzijds en de Duitse bezettende overheid anderzijds.

Er zijn in diverse archieven tientallen brieven bewaard van secretaris Vuylsteke aan de bezetter en juist in die briefwisseling heb ik Vuylsteke leren kennen als een bijzonder man. Hij was voor zijn burgemeester een trouw en loyaal ambtenaar; hij probeerde op alle mogelijke manieren de Hansbeekse bevolking te beschermen tegen de mateloze eisen van de Duitse bezetter en hij was tegenover de bezetter een handig diplomaat.

Reeds bij het begin van de oorlog studeerde hij Duits om beter en nauwkeuriger met de Duitsers te kunnen communiceren en om zo de belangen van de Hansbeekse bevolking beter te kunnen dienen. Er was in 1914-1915 maar één school in de omgeving waar aan volwassenen talen werden onderwezen en dat was de 'English Club' in de Savaanstraat te Gent. Ik ben er zeker van dat Vuylsteke een paar keer per week naar Gent reisde en in die school Duits studeerde. Hij was een bijzonder goed leerling en schreef voortreffelijk Duits! Zelden heb ik in zijn brieven grammaticale fouten gevonden en hij voelde zich thuis in de ambtelijke Duitse woordenschat. Daardoor had hij beter toegang tot de Duitse overheid dan zijn collega's want de secretarissen van de omringende gemeenten beantwoordden de brieven van de bezetter in het Nederlands of zelfs in het Frans...

Als diplomaat had hij er het handje van weg om verdragingsmanoeuvres te verzinnen of op een beleefde en kordate manier de eisen van de Duitse bezetter te ontwijken of zelfs te negeren.

Een paar voorbeelden.

In september 1918 komt op de gemeente Hansbeke een schets toe van het terrein dat in aanmerking komt voor de aanleg van een Duits militair vliegveld. Van de burgemeester wordt verwacht dat hij een volledige lijst opmaakt met de namen van de eigenaars, het kadasternummer, de oppervlakte van het perceel en de begroeiing. De secretaris antwoordt dat die schets niet groot genoeg is om de grenzen duidelijk te kunnen vastleggen.

Hij voegt er ook aan toe dat in het westelijk deel van de gemeente de grond vochtig is en de laaggelegen akkers daar in het water liggen. Dus niet geschikt voor een vliegveld! Het vliegveld is er nooit gekomen want op 11 november 1918 was de oorlog ten einde.

Op 26 januari 1915 krijgt Hansbeke het bevel om tegen 9 februari de stand op te geven van de voorraden graangewassen en stro in de gemeente. Op het Duitse formulier is een rubriek voorzien waarin moet worden ingevuld hoeveel van de opgegeven hoeveelheden te koop is. Zonder verpinken noteert de secretaris in het Duits bij elk gewas "davon verkäuflich 0 Kilo". Maar het mocht niet baten want de goederen werden later opgeëist.

Het best leren we Vuylsteke kennen in een brief van 26 juni 1918. Halfweg 1918 eiste de Duitse bezetter dat de gemeenten kruiden, brandnetels, biesen en lisdodden verzamelen. Per inwoner moet in het totaal 2 kg van die gedroogde planten worden ingeleverd. Vuylsteke laat aan de Ortskommandant weten dat de bepalingen i.v.m. het verzamelen van die planten in de gemeente bekend werden gemaakt. Maar in Hansbeke zijn deze planten weinig voorhanden omdat de landbouwers hun velden goed bewerken. Dergelijke planten groeien enkel maar daar waar de landbouwers nalatig zijn. Uiteraard blijft de Ortskommandant aandringen maar op 9 juli 1918 stuurt de secretaris hetzelfde antwoord: we hebben geen brandnetels, biesen of lisdodden ingeleverd omdat onze boeren hun velden zorgvuldig bewerken, dus groeit er hier geen onkruid.

En daar bleef het bij...: Achiël Vuylsteke verdedigde door dik en dun de inwoners van zijn Hansbeke.

Jan Luyssaert
Merendree

BRANDWEER NEVELE: EEN GEMISTE KANS?

Organisatie van het brandwezen

Franse tijd (1794-1814)

In 1791 gedurende de Franse overheersing werd een eerste decreet uitgevaardigd voor het organiseren van het brandwezen¹. Onder Napoleon verscheen in 1805² een tweede decreet voor regeling van politie en brandweer doch dit was niet van toepassing voor landelijke gemeenten zoals Nevele, enkel maar voor de steden.

Nederlandse Tijd (1814-1830)

Gedurende de Nederlandse Tijd werden aan de gemeenten verscheidene aanmaningen geschreven om maatregelen te treffen in verband met de 'voorkoming en blussing van brand'. Een eerste dateert van 21 mei 1817³ en is een aangepaste versie van het besluit van 1805 en nog steeds in het Frans geschreven. Op 17 april 1819 werd dit besluit nog eens herhaald maar nu in het Nederlands. De Gedeputeerde Staten van Oost-Vlaanderen dienden aan koning Willem een lijst over te maken van het aantal branden en rampen. Dit maakte grote indruk op hem en op 29 januari 1823⁴ trad hij zelf op in een schrijven aan de burgemeesters en schepenen van de gemeenten, eerst met zalvende woorden en op het einde met harde woorden en hij eiste tegen 15 februari 1823 een antwoord. Hij dulde geen 'nalatigheid of traagzaamheid' meer. Dit moet grote indruk gemaakt hebben want de Gedeputeerde Staten van Oost-Vlaanderen vaardigden op 16 juli 1823 een *'brandreglement voor gemeenten ten platten lande in de Provincie Oost-Vlaanderen'* uit dat op 28 januari 1824 voorzien werd van een Koninklijk Besluit.

In 1827⁵ kwam een KB *'houdende voorschriften nopens de aanschaffing en daarstelling van middelen tot voorkoming en blussing van brand'*. Op 7 mei 1829⁶ verscheen een lijst met voor elke gemeente de aard en het aantal blusmiddelen waarover de gemeente diende te beschikken.

---

¹ Bestuursmemoriaal van 1791.

² Bestuursmemoriaal van 1805.

³ Bestuursmemoriaal van 1817.

⁴ Bestuursmemoriaal van 1823.

⁵ Bestuursmemoriaal van 1827.

⁶ Bestuursmemoriaal van 1829.

Gemeentelijke toestand in Nevele in 1829

De gemeenteraad bestond uit burgemeester Jacobus Carolus Minne en de raadsleden E. Comparé, Joseph Cackaert, Y. Vangansbeke, Seriacop, Norbert Coddens, J. B. Maenhout en Jacques Ricaud. Deze gemeenteraad besloot in de zitting van 17 januari 1828⁷ om over te gaan tot de aanschaffing van brandblusmiddelen. De raadsleden argumenteerden dat de huizen in de gemeente dicht opeen staan, dicht bij de rivier de Kale liggen en er geen blusmateriaal voorhanden is in de gemeente. De aankoop zal bestaan uit een brandspuit, vijftig brandemmers, vijf ladders, vijf haken, vijf handbijlen en twee dekkleden. De uitgaven hiervoor bedroegen 127 gulden maar de gemeente zal die kosten spreiden over de begrotingen van 1829 en 1830.

Het materiaal werd toevertrouwd aan twee aangestelde 'brandmeesters' brigadierveldwachter Louis Geldof en veldwachter Philippe Troninck. Het materiaal werd geborgen in het wachthuis van de politie in de Hoppier, dit is een zijstraatje dat uitkomt op de Lange Munt. Dat wachthuis en de woning van veldwachter Troninck zijn nu afgebroken maar men vindt nog de sporen ervan op de muur van het vroegere Patersklooster.

De gemeente Nevele was dus reeds in 1827 helemaal uitgerust met brandblusmateriaal en toch werd de gemeentelijke brandweer pas in 1875 opgericht. Dat Nevele meer dan veertig jaar heeft moeten wachten op een volwaardig korps heeft alles te maken met de Belgische onafhankelijkheidsstrijd van 1830.

Nevele tijdens de Belgische Revolutie van 1830

Politieke leiders

De burgemeester van Nevele was Jacobus Carolus Minne, geboren te Nevele op 18 maart 1773. Hij was advocaat en burgemeester van Nevele, Landegem, Poesele en Vosselare. Ook was hij Gedeputeerde van de Staten Generaal en orangistisch of Nederlandsgezind. Hij werd op 5 oktober 1830 door de Belgische opstandelingen als burgemeester van Nevele afgezet en stierf te Nevele op 27 juni 1837. Een gedeelte van de gegoede burgerij in

---

⁷ Rijksarchief Gent, Modern Gemeentearchief Nevele, nr. 1.

Nevele stond tijdens de rellen van 1830 aan zijn kant en was ook orangistisch gezind.

De tegenstander van Jacobus Carolus Minne was Theodorus Dierick. Theodorus Dierick werd in 1805 geboren in Kruishoutem en woonde als *zaakwaarnemer* in Nevele. Hij stond in 1830 aan het hoofd van de Belgische opstandelingen tegen het gevestigde gezag van burgemeester Minne en zijn gemeentebestuur. Tijdens de rellen op 2 oktober werd hij door leden van de burgerwacht, opgericht door burgemeester Minne, zwaar gekwetst. Hij overleed aan zijn verwondingen op 3 oktober 1830 in het huis van Augustinus Bracke te Nevele.

De markt van Nevele omstreeks 1900

De burgerwacht van Nevele in 1830

Op 26 augustus 1830, een dag nadat de revolutie was losgebarsten in Brussel, werd burgemeester Minne ervan op de hoogte gebracht dat in Nevele een oproep tot de inwoners circuleerde om hem te vermoorden en zijn huis en dat van andere vooraanstaanden van Nevele te verwoesten en in brand te steken.

Om de orde te handhaven en plunderingen te vermijden, organiseerde de burgemeester een dagelijkse wacht die was samengesteld uit notabelen van het dorp. Elke dag werden een twintigtal leden opgeroepen om de orde te handhaven, plunderingen te vermijden en eigendommen en personen te bewaken.

Op 30 september riep burgemeester Minne de bevolking op om tegen vier uur in de namiddag in herberg 'De Zwaan' samen te komen om er een burgerwacht op te richten. Zowel Theodore Dierick als de latere burgemeester Augustin Bosschaert weigerden lid te worden van de officiële burgerwacht van burgemeester Jacobus Carolus Minne (zie ook bijlage 1).

Op diezelfde 30 september 1830 riep Theodore Dierick de inwoners van Nevele op om tegen twee uur 's namiddags in herberg 'Het Lammeken'⁸ op de markt van Nevele samen te komen en er een burgerwacht op te richten. Die burgerwacht zou het dus opnemen tegen de burgerwacht van burgemeester Minne.

Op 2 oktober 1830 braken zware rellen uit in Nevele. Theodore Dierick werd zwaar gekwetst door burgerwachten van burgemeester Minne en overleed de volgende dag aan zijn verwondingen. De Nevelse notabelen vluchtten naar Gent. Er wordt een nieuw gemeentebestuur aangesteld dat bestond uit: Augustin Bosschaert (burgemeester); Jean Baptiste Loontjens, Jean Baptiste De Meyer, Antoine Remy Pieters, P.J. Cackaert, Carolus Van Nevel, Ivo Schelpe, Bernard Francies Vandervennet (raadsleden) en Bernard Dierick (gemeentesecretaris en broer van de gedode Theodore Dierick).

Op 4 april 1831 werd een vrijheidsboom geplant op de markt van Nevele. De ondertussen teruggekeerde orangisten moesten hem omhelzen. En dit zorgde opnieuw voor beroering zodat iemand naar de brandweer in Gent werd gestuurd om versterking. De pompiers van Gent kwamen te paard en gewapend naar Nevele onder leiding van kolonel Van de Poele, de broer van de vrouw van de afgezette burgemeester Jacobus Carolus Minne...

---

⁸ In 1866 was Bruno Duchateau, *koopman en tapper*, uitbater van 'Het Lammeken' op de Markt van Nevele (A. Janssens, Herbergierstellingen in Nevele, in *Mensen van toen*, jg. 2 (1992), afl. 2, p. 38).

De brandweer van Nevele in 1927, gefotografeerd voor het nu verdwenen huis Blomme in de toenmalige Tieltstraat (nu Cyriel Buyssestraat). V.l.n.r. Valère Van Hese, Maria De Winne van café den Bascuul die een druppel inschenkt, August Trioen, commandant Gustaaf Van Laere, Henri De Winne, Achiël Steyaert, August Dhaenens, Alfons Van Heirsele, Louis Vereecken, Alfons Dobbelaere, Gentiel Brusseele en Frans Janssens.

De burgerwacht van Nevele in 1832

Kort na de Belgische Revolutie keurde de Nationaal Congres van België onder voorzitterschap van E. Surlet de Chokier op 31 december 1830 een wet goed over de organisatie van een burgerwacht in alle gemeenten van het land. De belangrijkste taak van de burgerwacht bestaat erin op verzoek van de burgemeester te patrouilleren om eigendommen te beschermen en de veiligheid van de inwoners te bewaken.

Op 1 januari 1832 bestond het bestuur van de burgerwacht van het kanton Nevele uit volgende personen⁹:

---

⁹ Aangezien het hier gaat om het kanton Nevele, is het mogelijk dat sommige personen uit deze lijst een andere gemeente dan Nevele zelf bewoonden.

Kapitein-commandant: Bosschaert Joseph, burgemeester na de verdreven burgemeester Minne.
Luitenant: Thienpont August Louis.
Twee onderluitenanten: Bosschaert Jean François en Verstraete Pierre.
Sergeant-majoor: Van de Putte Augustin.
Vier sergeanten: De Meyer Victor, Vlaminck Jacobus Francies, Landuyt Pierre en Dankaert Jan Baptiste.
Foerier: Tuytschaever Joseph.
Acht korporaals: De Ronne Leo, Hertoghe Joseph, Sergeant Pierre, De Cloedt Charles Louis, Van der Vennet Joannes, Van Kerrebroek Pieter Francois, Desmyter Eugene en ??? (niet ingevuld).
Twee tamboers: Damman Leo en Carreel Bernard.
Verder waren 109 mannen van het kanton Nevele lid van de burgerwacht (zie bijlage 2).

De burgerwacht gebruikte de huisjes op de Hoppier als wachthuis en nam het woonhuis van de orangistische ontslagen veldwachter Troninck in gebruik. Ook veldwachter Geldof was ontslagen wegens zijn orangistische gezindheid. Het brandblusmateriaal dat vroeger reeds op de Hoppier was opgeslagen, was tijdens de woelige dagen voor meer dan de helft verdwenen of vernield; een opslagplaats was er niet meer en er waren ook geen brandmeesters meer.

Besluit

Hadden de beroeringen in Nevele niet zo'n zware gevolgen gehad voor burgemeester Minne en zijn gemeenteraad dan zou Nevele in 1830 zoals zo veel gemeenten een brandweerkorps gehad hebben. Nevele beschikte over een goed georganiseerde burgerwacht en in vele gemeenten is juist uit die burgerwacht de brandweer ontstaan. Maar in Nevele heerste er jarenlang tweedracht als gevolg van de rellen van 1830.

Het was uiteindelijk burgemeester Leonce Mulle de Terschueren die in 1875 in Nevele de brandweer oprichtte met manschappen uit de toen niet meer actieve burgerwacht.

Daniël D'Hooge en Jan Luysaert

Geraadpleegde werken

D'Hooge D. en Janssens A., *Gemeentelijke Vrijwillige Brandweer Nevele 1875-1975*, Nevele, 1975.

Luyssaert J., De opstand te Nevele tijdens de Belgische Omwenteling van 1830, in *Het Land van Nevele*, jg. 36 (2005), afl. 4, p. 299-332.

Luyssaert J., Verdachten en getuigen van de rellen te Nevele op 2 oktober 1830, in *Het Land van Nevele*, jg. 38 (2007), afl. 2, p. 219-225.

Bijlage 1

Burgerwacht van september-oktober 1830¹⁰

Hierna volgt de lijst met de namen van de leden van de burgerwacht die op 30 september 1830 werd opgericht door burgemeester Minne. Sommige namen vinden we terug op de lijst van de daders, medeplichtigen en getuigen van de rellen van september-oktober 1830.¹¹ Ter attentie van de familiekundigen geven we tussen haakjes het beroep zoals het in andere lijsten wordt vermeld.¹²

1. J. De Deurwaerder (ontvanger)
2. A. Vandercruyssen (bloempelder)
3. C.M. Seriacop (secretaris)
4. Seriacop (schrijver)
5. E. Galens
6. Cannoodt Jacqs
7. J. Galens (koopman)
8. J. Vré
9. C. V. Doorne, (voerman)
10. L. Claeys (barbier)
11. C. De Backer (koopman)
12. C.L. De Brabander

---

¹⁰ Kadoc Leuven, archief van de familie Lammens-Verhaegen, 2.2.9.10.

¹¹ J. Luyssaert, De opstand te Nevele tijdens de Belgische Omwenteling van 1830, in *Het Land van Nevele*, jg. 36 (2005), afl. 4, p. 299-332.

¹² J. Luyssaert, Verdachten en getuigen van de rellen te Nevele op 2 oktober 1830, in *Het Land van Nevele*, jg. 38 (2007), afl. 2, p. 219-225.

13. Charel Buysse
14. B. Schelpe
15. Alp. Pieters
16. L. Gheldof (veldwachter)
17. Carolus Dhaenens
18. J. F. Vandercruyssen
19. P. F. Cannoodt
20. J.F. Dhaeyere (koopman)
21. L. Martens (kamslager)
22. C. L. Messiaen
23. L. Dias
24. P. Troenick (veldwachter)
25. C. F. Vanhecke
26. Verleye Benoit (bode)
27. Augustinus Devos
28. Edouaerdus Buysse (schoenmaker), broer van Louis Buysse, de grootvader van Cyriel)
29. C. B. Nieuwlandt
30. F. Meganck
31. J.F. Schelpe
32. Benedictus Demeyer (wagenmaker)
33. L. De Jaeger
34. C. Van Gansbeke
35. B. Wassenhove
36. L. Devos
37. Bs Galens
38. J. Hendrickx
39. Louis Minne (zonder beroep)
40. Joseph Sierens
41. Augustinus Mesure (timmerman)
42. L. Gheldof
43. L. Vanhecke
44. Tamagni (Tamagni Antoine, glazenmaker, °1794 in Saint Antoine in Zwitserland, kanton Ticino, was de buur van het gezin Herman Loveling-Marie Comparé¹³)
45. Herman Meganck
46. X. Schelpe

---

¹³ GAN, Bevolkingsregister 1846-1856, deel 1.

47. X. Vré (Judocus De Vré, heelmeester)

Leden van de burgerwacht van het kanton Nevele in 1832

Op 1 januari 1832 waren volgende mannen lid van de burgerwacht^{14 15}:

Slecht zes leden van de burgerwacht waren ook lid van de burgerwacht van 1830. Hun namen zijn in onderstaande lijst vetgedrukt. De personen van wie de naam onderstreept is, stonden bekend als getuigen van de rellen van 2 oktober 1830 in Nevele.¹⁶

1. Beelaert Jacques
2. Beelaert Jean
3. Beelaert Joseph
4. Bekaert Bruno
5. Belsems Jean Baptiste
6. Berrens Joseph
7. Beryngier Leo
8. Blancke Charles Francois
9. Bracke Charles
- 10. Buyze Edouard**
11. Claeys Jean François
- 12. Claeys Leo**
13. Coppens Charles Louis
14. Danneels Eugene
15. Danneels Jacques
16. Darthe Charles
17. De Baker (sic) Ivo
18. De Bock Pierre François
19. De Clercq Charles Louis
20. De Cloedt Seraphin in de plaats van Leo Van Nevel
21. De Coster Charles Louis
22. De Friest (?) Bernard uit Landegem in de plaats **Van Wassenhove Bruno**

---

¹⁴ Aangezien het hier gaat om het kanton Nevele, is het mogelijk dat sommige personen uit deze lijst een andere gemeente dan Nevele zelf bewoonden.

¹⁵ Om het overzicht duidelijker te maken, hebben we de originele lijst alfabetisch gerangschikt op de familienaam.

¹⁶ Zie J. Luyssaert, Verdachten en getuigen van de rellen te Nevele op 2 oktober 1830, in *Het Land van Nevele*, jg. 38 (2007), afl. 2, p. 219-225.

23. De Keukelaere Bernard
  24. De Keukelaere Charles Louis uit Poesele in de plaats van **Schelpo Bruno**
  25. De Keyzer Charles Louis
  26. De Luycker Charles Louis
  27. De Meyer Charles
  28. De Meyer Pierre
  29. De Mulder François
  30. De Neve Charles Louis
  31. De Paepe Jacobus Francies uit Landegem in de plaats van **Martens Louis**
  32. De Pauw Charles Louis
  33. De Ridder Charles Louis
  34. De Rooze Charles Louis
  35. De Vreeze Angelus
  36. De Weerd Pierre François
  37. De Witte Leonardus
  38. Demeyer Joseph
  39. **D'haenens Charles**
  40. D'haenens Charles Louis
  41. Diericx Charles Louis
  42. Dobbelaere Jean Baptiste
  43. Doubels Jean
  44. Drieghe Jan Baptiste
  45. Erbrandt Frederic
  46. Everard Emanuel
  47. Focquenie Angelus
  48. Franck Dominique
  49. **Gaelens Edouard**
  50. Haerens Charles Louis,
  51. Haesebroek Charles
  52. Kerrens François
  53. Keyzer Jean Baptiste
  54. Kneuvelds Francies
  55. Kneuvelds Leo
  56. Landuyt Charles Louis
  57. Lomme Petrus
  58. Lomme Pierre
  59. Maenhout Joseph
- 74

60. Martens Charles Louis

61. Martens Josephus uit Meigem in de plaats van Codde François

62. Martens Pierre

63. Meganck Jean

64. Mesiaen Charles Louis

65. Mestdagh Charles. Louis

66. Mortier Charles Francies

67. Notte Charles

68. Pieters Charles Louis

69. Renterghem Jean Francies

70. Robyn Seraphin

71. Slock Constantin, id.

72. Snauwaert Jean Francies

73. Steyaert Amandus

74. Steyaert Augustin

75. Steyaert Charles Francies

76. Stommelinck Charles

77. Tange Angelus

78. Telleir Charles Louis

79. Tras Charles Louis

80. Tuytschaever Constantin

81. Van de Castele Augustin

82. Van de Walle Bernard

83. Van den Bossche Leo

84. Van der Donckt Charles. Louis

85. Van der Plaetsen Pierre

86. Van der Schelden Dionisius

87. Van Hecke François

88. Van Herzeele Bernard

89. Van Huffel Jean Francies

90. Van Hulle Bernard

91. Van Hulle Charles

92. Van Hulle Jean Francies

93. Van Hulle Joseph

94. Van Laeke, Francies

95. Van Overbeke Leonard

96. Van Overbeke Pierre Francies uit Drongen in de plaats van Cocquyt François

97. Van Speybroek Jean Francies
98. Van Wanseele Leonard
99. Verbauwen Augustin Charles
100. Verbauwen Jacobus
101. Verhegge Jan Baptiste
102. Verheggen Jean Baptiste
103. Verhelst Jean Baptiste
104. Vermeiren Bruno
105. Vermeiren Pieter Francies
106. Vermeulen Livin
107. Verplaetsen Augustin
108. Verpoest Romanus
109. Versluys Jean Baptiste uit Aalter in de plaats van Meganck Charles.

**LIJKREDE UITGESPROKEN AAN HET GRAF VAN
KAREL VAN OVERBEKE (1828-1910),
VOORZITTER VAN DE SINT-VINCENTIUSCONFERENTIE
TE HANSBEKE**

Karel Van Overbeke

Karel Van Overbeke, geboren te Hansbeke op 19 mei 1828, was een zoon van Jan-Baptiste Van Overbeke en Sophie Moens.¹

Karel Van Overbeke

Zijn vader Jan-Baptiste Van Overbeke, geboren te Lotenhulle op 11 september 1784 als oudste zoon van het landbouwersgezin Joannes Francies Van Overbeke-Maria Catharina Van de Voorde, vestigde zich in 1816 te Hansbeke op de wijk Hamme aan het veer in de gerenommeerde herberg 'De Koning van Spanje', waar hij een handelszaak in bouwmaterialen, mest- en brandstoffen uitbaatte en achtereenvolgens als gemeenteraadslid, schepen en burgemeester actief was in de dorpspolitiek. Hij huwde te Hansbeke op 23 april 1817 met Sophie Moens, geboren te Bellem in 1797, dochter van Jacques-Louis Moens en Isabelle Hallaert.²

Na met succes de Latijnse humaniora beëindigd te hebben, nam Karel Van Overbeke de taak op zich het bedrijf van zijn vader verder uit te breiden.

---

¹ M.T. Van Hecke, O.G. Willemot, Jan Baptiste Van Overbeke, burgemeester van Hansbeke (1847-1860) en zijn nakomelingen, in *Het Land van Nevele*, jaargang XVI, 1985, aflevering 2, p. 87-101, afl. 3-4, p. 169-186, jg. XVII, 1986, afl. 2, p. 130-146.

² O.G. Willemot, *Familia Van Overbeke ex Hansbeke (17847-1987)*, Uitgave in eigen beheer, Gent 1987.

Hansbeke. De Brug.

Prentbriefkaart uitgegeven in 1910 door J(oannes) Martens-De Vreese. Op de linkeroever van de vaart, ten westen van de pontweg, staat de witgekalkte imposante woning met bovenverdieping en aanpalende magazijnen (tevorende gerenommeerde herberg 'De Koning van Spanje'), bewoond door Karel Van Overbeke (1828-1910), handelaar in bouwmaterialen, brand- en meststoffen.

Hij bracht de afzet van bouwmaterialen, van brandstoffen en van chemische meststoffen tot grote bloei. Hij runde bovendien een *suikerijdrogerij* (sic) die in 1886 op het perceel sectie B nr. 58b, gelegen op de linkeroever van de Brugse Vaart, gebouwd werd.

Hij was te Hansbeke op 27 september 1862 gehuwd met Paulina Thol, geboren te Hansbeke op 3 oktober 1829, dochter van Benedict Thol (en Isabelle Van Melle), landbouwer en herbergier in 'Het Gemeentehuis' tegenover de kerk van Hansbeke.

Hij overleed te Hansbeke op 5 september 1910 en werd er op 7 september begraven. Aan het graf sprak gemeentesecretaris Achiel Vuylsteke een dankzeggende lijkrede uit, als tolk van de armen en noodlijdenden van Hansbeke. Paulina Thol stierf twee maanden later, op 14 november 1910.

• • •

Karel Van Overbeke was één van de stichters en de eerste voorzitter van de *Sint-Vincentiusconferentie*, die te Hansbeke op 25 januari 1854 opgericht werd.

Het genootschap had als doel de persoonlijke vervolmaking (zelfheiliging) van haar leden door hen de gelegenheid te geven de werken van barmhartigheid te beoefenen. De liefdadigheid van de Vincentianen bestond in het verstrekken van materiële en geestelijke steun aan de armen.

De conferentieleden, twee aan twee, bezochten en bedeeden op discrete wijze en onder geheimhouding behoeftige gezinnen die zich niet tot het Weldadigheidsbureel wendden (zogenaamde bedekte armen). Op de wettelijke vergaderingen hield de voorzitter een stichtende lezing, hield de penningmeester een geldinzameling, en brachten de leden relaas uit over hun afgelegde huisbezoeken, deden voorstellen en bepaalden in onderling overleg de te verlenen bijstand voor de komende week.

Door toedoen van Karel Van Overbeke werd op 28 oktober 1855 in de schoot van de conferentie *het genootschap van de H. Familie* opgericht.³

Lijkrede uitgesproken door Achiel Vuylsteke aan het graf van Karel Van Overbeke (07.09.1910)

Geachte Medeburgers,

Meermalen hebben wij hier op deze gewijde plaats, met benepen herte, rond het stoffelijk overschot gestaan van duurzame afgestorvenen, en bij het sturen van den laatsten afscheidsgroet eenige bloemen van hulde en dank neergelegd op het graf van verdienstelijke medeburgers.

Heden echter ben ik op gansch bijzondere wijze de tolk van de schare der minderen, der armen, der noodlijdenden wier zwakke, maar tot de Hemelen doordringende stem, de mijne bezielt en met haar medetrilt om op dit plechtig oogenblik de gevoelens van eerbied en erkentelijkheid te uiten, waarop de man wiens onbezield lichaam hier vóór ons staat zulke heilige rechten mag doen gelden.

---

³ A. Martens, De conferentie van Sint-Vincentius à Paulo te Hansbeke (1854-1949), in *Appeltjes van het Meetjesland*, jaarboek nr. 48, 1997, p. 5-44.

Toen op 25 januari 1854 te Hansbeke het schoone werk van den H. Vincentius tot stand kwam, werd de heer Karel Van Overbeke, reeds in de eerste vergadering, met algemeene stemmen tot voorzitter gekozen. Pas 25 jaren oud, bezielde met eenen onbegrensden iever voor de goede zaak, wijdde hij al de krachten van zijnen schranderen geest en zijn open verstand aan den bloei zijner geliefde conferentie, en wist haar tot een graad van welzijn te brengen dien men nooit had durven verhoppen.

Al de liefdewerken aan het genootschap eigen, werden door zijn toedoen ingericht, en wel voornamelijk de schoone instelling van de huisvaders der H. Familie, aan welke vooruitgang hij gedurende een lange reeks van jaren een deel zijner zondagrust kwam offeren. Daar bij zijne geliefde beschermingen voelde hij zich op zijne rechte plaats. Onderwijzen, opbeuren, troosten, vermanen, in één woord, met hen handelen als een vader met zijne kinderen, was zijn aangenaamste verzet, zijne zaligste levensvreugde.

*Gouden jubileum van de Sint-Vincentiusconferentie, 30 augustus 1904.
Groepsfoto van de conferentieleden en de leden van het Genootschap van
de H.Familie. Achter het tafeltje zit de jubilerende voorzitter
Karel Van Overbeke tussen E.H. Hippoliet De Herde pastoor en
graaf Bauduyn de Bousies.
Eindelijk brak voor onze conferentie, de onvergetelijke dag aan van 30
augustus 1904.*

O Waarde Voorzitter,

*Voorzeker was die dag de schoonste van uw leven,
Gij smaaktet dan 't geluk, zoo weinigen gegeven,
Te vieren 't blijde jubelfeest van vijftig jaar
Verkleefd bestuur en wijs beleid, der vrome schaar
Van dezen die geroepen zijn, om zich te wijden
Aan 't lenigen der smart, aan 't heelen van het lijden
Der broeders in den nood. O met welk zoet genot
Zaagt Gij terug, op al 't bewerkte goed! En God
Bedankend voor de gunsten 't eedle werk geschonken
Hebt ge, met volle teugen, 't zoete heil gedronken,
Dat vloeit uit welbegrepen, stipt volbrachte plicht.
Den liefdebond van Sint Vincent, door U gesticht,
Dien Godes zegendauw zoo kwistig kwam besproeien,
Hadt Gij in Hansbeke zien groeien en zien bloeien,
En geven vruchten duizendvoud, tot heul en troost
Van hen, wier wang bij 't smeeken om een aalmoes bloost.
Nu was het tijd van juichen, jubelen en vieren,
En 't dorp in feestgewaad, bij 't wappren der banieren
Bracht eensgezind zijn dank, den eedlen menschevriend
Die vijftig jaar, de zaak der armen had gediend.
Het Hoofd van Christus' Kerk, wilde ook een kroon U vlechten,
Hij deed op uwe borst het eereteken hechten
Dat Hij aan hem slechts schenkt, die Kerk en Paus verkleefd
Naar de eer van Godes Naam met iever heeft gestreefd.*

Zes jaren zijn sedertdien verlopen. De Heer heeft geoordeeld dat het uur der vergelding was aangeboren, en heeft den waarden man, den vurigen christen tot zich geroepen, om hem de vergelding te schenken, in zoo ruime mate beloofd, aan het plegen van liefdewerken.

Tot weerziens dan, Beste Vriend, Waarde Voorzitter. Het zalig aandenken uwer deugden blijve in het gemoed der Vincentianen voortleven. Uwe goede voorbeelden en wijze raadgevingen, het kostbaar erfdeel ons door U nagelaten, zullen ons richtsnoer zijn in het streven naar den vooruitgang en den bloei onzer geliefde conferentie.

Blijf Gij van uit den Hemel op haar waken en wees haar voorspreker en beschermer bij den Heer, opdat wij eens samen met al de ons toevertrouwde armen en de vroegere afgestorvene medebroeders vereenigd mogen zijn in het Land der Levenden!

Albert Martens⁴
Gent

---

⁴ Hartelijk dank aan Willy Quintyn, Peter Van de Velde en Marie-Therèse Van Hecke voor hun bereidwillige medewerking.

VERSLAGEN

“In het oudste Land van de Kale: de boerengemeenschappen op de Kaleoevers tussen 500 vóór en 1200 na Chr.”, voordracht door dr. Wim De Clercq op zondag 27 maart om 14 u 30 in zaal NOVY in de Camille Vander Cruyssenstraat te Nevele. 53 aanwezigen.

Na een kort overzicht van de activiteiten van het voorbije jaar verwelkomde voorzitter André Bollaert spreker Wim De Clercq en leidde hem in. Wim is bestuurlid van onze kring en beroepshalve als archeoloog verbonden aan de Universiteit Gent, vakgroep archeologie en oude geschiedenis van Europa. Hij is de auteur van enkele zeer waardevolle bijdragen in ons tijdschrift waarvan de belangrijkste ongetwijfeld is *Ongeschreven verleden. Een archeologische kijk op de vroegste bewoningsgeschiedenis van het Land van Nevele*, een bijdrage die verscheen in juni 1998 en die gekoppeld was aan een tentoonstelling met dezelfde titel in de vroegere cichoreifabriek Buysse-Loveling in Nevele.

De lezing van Wim De Clercq kan als een vervolg op de hiervoor vermelde bijdrage en tentoonstelling worden beschouwd. Het landschap in en rond de vallei van de Kale en de Poekebeek is vandaag nog steeds kenmerkend voor het Land van Nevele. Diep in het verleden was het nog meer bepalend, niet alleen door natuurlijke aspecten maar ook en vooral voor de eerste bewoners van het gebied. Het Land van Nevele en de vallei van de Kale leverden tal van sporen op van vroege menselijke aanwezigheid die terug gaan tot diep in de steentijd. Door luchtfotografie, veldkartering en opgravingen komt een steeds beter inzicht tot stand in het oudste verleden. Vooral voor de Romeinse tijd en uit de Middeleeuwen komen steeds meer gegevens die ons toelaten om deze samenlevingen van boerengemeenschappen levend nabij de Kale beter te begrijpen.

“De buurtspoorweg en de tram in het Land van Nevele”, tentoonstelling op zondag 12 en maandag 13 juni in de vernieuwde lokalen van de vroegere cichoreifabriek Buysse-Loveling, in de Cyriel Buyssestraat 38 te Nevele. 505 bezoekers.

Op 28 januari 2011 was het precies 100 jaar geleden dat een eerste stoomtram vanuit Gent het centrum van Nevele bereikte. Nevele was hiermee eigenlijk de laatste belangrijke gemeente in Vlaanderen die via het

(buurt)spoorwegnet kon worden bereikt. Voor deze tentoonstelling werd beroep gedaan op de kennis en het archief van Gentenaar Erik De Keuleire, auteur van diverse boeken over het openbaar vervoer in Gent en omgeving waaronder de lijn Gent-Nevele en de "Heemkundige kring Dronghine" die in 2009, naar aanleiding van de eerste tram in Drongen, een gelijkaardige tentoonstelling had georganiseerd. In de tentoonstelling werd de verdwenen tramlijn in de vroegere deelgemeenten Sint-Martens-Leerne, Vosselare, Nevele, Poesele, Lotenhulle en Poeke belicht. Onze kring kon ook rekenen op de medewerking van de "Vriendenkring buspersoneel Nevele".

“Uitdeling bedevaartvaantjes van de heilige Donatus” op zondag 10 juli 2011 om 8u30 in de St.-Laurentiuskerk te Poesele.

Het vaantje van dit jaar is een realisatie van Sylvie Dekens uit Lotenhulle. Het is een rechthoekige driehoek met de scherpe hoek naar links (afbeelding 16 x 13,5 cm). Centraal staat de kerk van Poesele met rechts een medaillon waarin de donderheilige staat afgebeeld zoals hij voorkomt op het schilderij uit 1860 dat zich in de Poeselse kerk bevindt van de Gentenaar Scheirs. Er werden 52 vaantjes uitgedeeld.

(A.B.)

MENSEN VAN TOEN

HENRI BLOMME: 'EEN WEDERGEBOREN ICARUS...?'

Augustus 1914.
Henri Blomme als tienjarig
kind.

Waarom verliet in mei 1927 Henri Blomme °20 mei 1904¹ als jongste telg uit het gezin August Blomme en Virginie De Pourcq, zijn ouders, broer en zussen, zijn geboortedorp Lotenhulle? Was het uit frustratie om een gebroken liefdesrelatie, of was hij doorgewoond een avonturier? Wellicht een stuk van beide.

Bewust van het feit dat de ouderlijke hoeve in de Malsem te klein was om nog een derde mankracht voltijds werk te verschaffen deed hem denken aan alternatieve oplossingen. Daar in Vlaanderen tijdens het 'Interbellum' de mogelijkheden om als boer een zelfstandig landbouwbedrijf op te starten uitermate beperkt waren, was dat voor hem het teken om over de grenzen van Vlaanderen heen te kijken. Gevoed door deze realiteitsgedachte verliet hij resoluut have en goed om in het voor hem nog onbekende Frankrijk zijn geluk te beproeven. Reeds op 17 mei 1927 vinden we hem ingeschreven in de bevolkingsregister van de gemeente Marez, arrondissement Cambrai, département du Nord, waarin hij genoteerd staat als 'ouvrier agricole'. Marez is een landbouwgemeenschap van ± 1400

---

¹ BS-Lotenhulle, geboorten 1904

inw. welke in die tijd ook nog een beperkte textielnijverheid bezat maar na WO II er compleet verdween.
Tijdens WO I, lag het dorp letterlijk in de frontstreek waaronder het sterk te lijden had.

N° 28

Arrondissement d' NATTEVAUX

Département de NORD REPUBLIQUE FRANÇAISE

EXTRAIT DU REGISTRE D'IMMATRICULATION
(Application de la Loi du 8 Août 1893)

En exécution de la Loi du 8 Août 1893, par devant nous, Maire d' _____
est présenté le ci-après :

Nom et prénoms : Blomme Henri
Lieu de naissance : Loa ten Brulle
Date de la naissance : 20 mai 1904
Nationalité : Belge
Fils de : Auguste Blomme
et de : de Soede Virginia
Marié, veuf ou célibataire : Célibataire
Marié à (1) : _____
Enfants (2) :
1 : _____
2 : _____
3 : _____
4 : _____
5 : _____
6 : _____
7 : _____
8 : _____

lequel nous a déclaré être arrivé le 17 mai 1907 dans cette commune pour
y exercer (3) : la profession d'ouvrier agricole
Il a justifié de son identité, conformément aux dispositions de l'article 1er de la Loi, en
produisant à l'appui de sa déclaration (4) : carte d'identité belge

Fait à _____ le 12 juin 1927

(Cachet de la Mairie)

LE MAIRE,
L. Kethune

(1) Nom, prénoms, âge et nationalité de la femme.
(2) Nom, prénoms, âge, âge et nationalité de chacun des enfants mineurs.
(3) Indiquer la nature de la profession, du commerce ou de l'industrie que l'étranger compte exercer.
(4) Indiquer la nature des pièces justificatives produites à l'appui de la déclaration.
NOTA. — Les visas pour cause de changements de résidence devront être inscrits au verso du présent extrait d'immatriculation avec application du cachet de la Mairie.

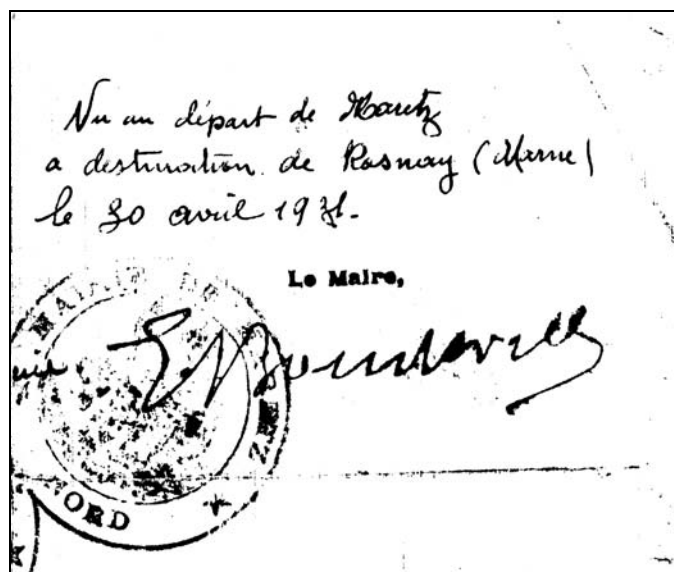
Registre d'Immatriculation de Marez, 1927.

Maar precies in dat dorpje, dat nog deels zijn wonden likte na het grote débacle van 1914-18, gelegen in een betoverend zacht glooiend landschap (139 m.), daar gaat Henri zich voor het eerst settelen. In het noodkerkje van Marez toegewijd aan St. Martinus trad hij er, een jaar na zijn aankomst in het huwelijk met Madeleine Louise Viaene, geboortig van Beveren Leie, en bleven als jong gehuwd stel er officieel wonen tot 30 april 1931.

Huwelijksfoto H.Blomme x M.Viaene, Marez (F) 22.09.1928.

Ondertussen was reeds hun eerste kind Christiane (1929) geboren in Rosnay (Reims), département de la Marne, wat erop wijst dat ze toen reeds aldaar temporeel verbleven. Nochtans verlieten ze in werkelijkheid maar op 3 mei 1931 Maretz definitief met bestemming Rosnay.

Bewijs van uitschrijving afgeleverd te Maretz (F) 30 april 1931.

Het was een tijd van hard labeur in Rosnay, waar beiden werkten op de door hen in pacht genomen pachthoeve 'ferme du Bas'. Een pracht van een hofstee, waarvan ze het erf, het huis samen met de andere gebouwen enige jaren later in eigendom weten te verwerven. Een riskante onderneming waarin zij financieel fors gerugsteund werden door zijn broer en zuster Elisa Blomme. Dat onderhandse krediet konden zij met hard werken, maar ook dankzij het goede floreren van de zaak, op korte termijn aflossen, dat tot grote opluchting van de kredietverstrekkers. De 'ferme du Bas ou le Vieux Château', is gelegen in een idyllisch groen landschap aan de voet van een heuvel met daarboven het Romaans dorpskerkje van Rosnay.

De landbouwgronden in 1931 hadden een gezamenlijke oppervlakte van 67 ha 65 a 55 ca², en lagen verdeeld in drie blokken over de gemeenten Rosnay en Muizon.

Met de adellijke families, eigenaars van de landbouwgronden, werden pachtcontracten afgesloten telkens voor een termijn van negen of twaalf jaar. De pachten werden echter niet in geld geïnd, maar uitgedrukt in een aantal 'quintaux' of centenaren³, welke jaarlijks na het binnenhalen van de oogst en ten laatste op 25 december van ieder jaar in één levering dienden te worden afgelost. Het ging hen werkelijk goed, de pachten werden keurig afgelost en er waren geen financiële problemen, dus werd er ook gefeest, zoals in april 1941 bij de Plechtige Communie en het Vormsel van hun oudste dochter Christiane.

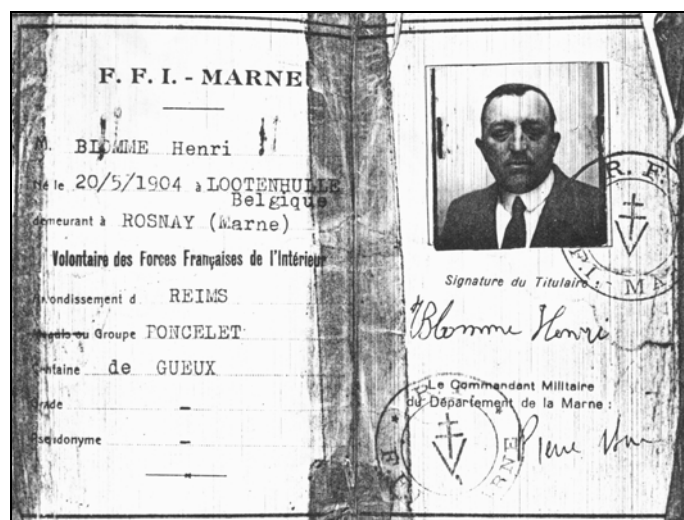
Plechtige Communie en Vormsel van Christiane Blomme april 1941.

---

² Gegevens afkomstig uit de inventaris van alle roerende en onroerende goederen anno 1949. Deze berust in het archief v.d. familie Blomme, maar is voorlopig om familiale redenen niet voor publicatie vatbaar.

³ Een centenaar is gelijk aan 100 kg.

Tijdens de oorlogsjaren 1940-1945 was Henri Blomme actief lid van de plaatselijke 'Forces Française de l'Intérieur', een verzetsbeweging welke het best kan vergeleken worden met de 'Witte Brigade'. Het was in deze turbulente en hectische periode dat hij in wat hij zelf noemde zijn 'compagne' of nieuwe liefde ontdekte, de toen nog piepjonge Henriette Le Breton, eveneens verzetstrijdster. Zo ging Henri tweemaal ondergronds, eenmaal voor het dienen van zijn nieuwe vaderland, andermaal voor het dienen van... Dat laatste zal na de oorlog weldra leiden tot een onhoudbare gezinssituatie en uiteindelijk uitmonden in zijn (hun) '*séparation de corps et de biens*', uitgesproken door het 'Tribunal Civil de Première Instance de Reims', op datum van 13 mei 1949.

Legitimatiebewijs – lidmaatschap F.F.I. 1941-1945

Als gevolg van dat rechterlijk vonnis, begon weliswaar voor Henri Blomme de terugweg. Voor altijd zal hij afscheid en afstand dienen te nemen, niet alleen van zijn prachtige hofstee, maar ook van zijn ooit zo moeizaam bereikte status van 'cultivateur dans la Marne'; een eretitel.

De ooit kleine landbouwerszoon uit Lotenhulle, in 1927 vertrokken met zeer bescheiden materiële en financiële middelen, maar met twee vaardige handen en een dosis Vlaams boerenverstand, had het nochtans tussen 1931 en 1947 gebracht tot een zeer achtenswaardige landbouwer in de

regio Rosnay. Het was dan ook in deze periode dat hij vergezeld van zijn vrouw Madeleine en hun beide dochtertjes op regelmatige tijdstippen op visite kwam in zijn geboortestreek.

Broer Mauritius welke het ouderlijk hof had overgenomen van vader August Blomme, en zijn zuster Marie-Clementine echtgenote René Bazyn dan wonend op een boerderij in de Moerstraat te Drongen-Baarle stonden dan ook telkens op hun agenda. Met z'n chique zwarte Citroën sedan, en een portefeuille die bulkte van de bankbriefjes kwam hij bij zo'n momenten zijn broer en zussen de loef afsteken, wat meermaals leidde tot enig ongemak of teleurstelling bij de anderen. Aanzag hij zichzelf toen al niet als de onvolprezen wedergeboren Icarus van de familie?

Maar! Zo herinnert Clara Bazyn⁴ (88) zich nog fris in het geheugen, dat in haar jeugd haar grootmoeder Virginie De Pourcq, hem tijdens een van deze familiebezoekjes eens ferm vermaand heeft met de woorden: "Henri jongen, 't zijn sterke benen die de weelde kunnen dragen", een vermaning vol wijsheid die natuurlijk door zijn temperament meteen werd weggewuifd.

Toch zal zijn levensstijl, en dát ene markante feit zijn verdere levensloop blijvend en drastisch overhoop halen. Na de scheiding gaat hij zich met z'n twintig jaar jongere liefde voorlopig vestigen in het naburig dorp Courcelles – Sapicourt, alwaar hij werd ingeschreven, als: 'ouvrier agricole'.

Waren zijn moeders woorden dan toch profetisch van aard geweest?

Nadat hij de boerderij verlaten had, zette Madeleine Viaene bijgestaan door haar jongste dochter Irène het bedrijf verder. Later huwt Irène met Norbert Sauvage, zij nemen het bedrijf over en investeren flink in de modernisatie ervan. Vandaag is de hofstede nog altijd in handen van de familie Sauvage.

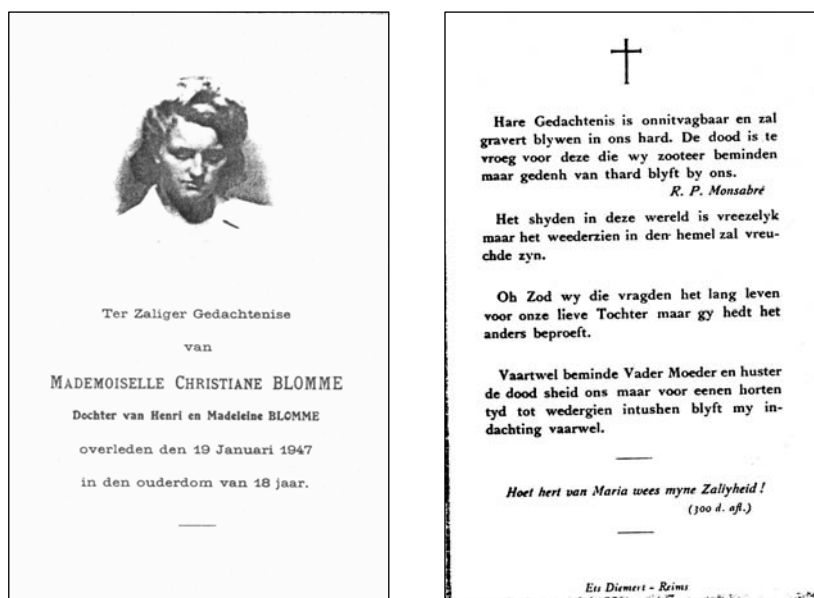
In de vijftiger en daaropvolgende jaren uit vorige eeuw werd Rosnay parochiaal bediend door de pastoor uit het naburige Gueux, een prachtig dorp gelegen aan de rand van de Champagnestad Reims. Door zijn relatie met de Blomme's en na de overname van het bedrijf door haar dochter, had hij vernomen dat Madeleine sindsdien over enige vrije tijd beschikte, zo achtte hij nu het moment rijp om op haar een beroep te doen. Al jaren was hij op zoek naar een freelance-meid, maar in Franse kringen kreeg hij hele-

---

⁴ Mondelinge overlevering door Clara Bazyn, dochter van René en Marie Clementine Blomme.

maal geen respons, dan maar proberen bij een Vlaamse welke bovendien ook nog een goede katholiek was. Zo is het gebeurd dat Madeleine zonder ooit in vast dienstverband te zijn geweest nog enige jaren als 'pastoorsmeid' gefungeerd heeft.⁵

Zij overleed te Rosnay in 1979 op haar geliefde hoeve en werd er begraven en bijgezet in de familiegrafkelder op het plaatselijke kerkhof, grenzend aan hun hofstede, alwaar reeds eerder haar oudste dochter Christiane (+19.01.1947) begraven lag.

Bidprentje van Christiane Blomme † Rosnay 19.01.1947

Bijzonder kenmerkend voor Madeleine was dat ze zich met West-Vlaamse koppigheid haar leven lang blijvend heeft verzet tegen een definitieve scheiding van haar man Henri Blomme.

Maar de wereld staat niet stil, ondertussen gaat ook het leven in Courcelles-Sapicourt verder. Bij zijn tweede vrouw verwekt Henri Blomme nog vier

⁵ Mondelinge overlevering door madame Henriette Le Breton, wonend te Fismes.

kinderen. Het eerste sterft onmiddellijk na zijn geboorte en wordt aldaar in 1947 begraven. Hun tweede kind, een dochter, Christiane ° 02.01.1948⁶ te Courcelles-Sapicourt, werd genoemd naar zijn oudste dochter, verwekt bij Madeleine Viaene, welke in januari 1947 suïcide pleegde.

Al was toen (1947) de spanning in het gezin Blomme-Viaene reeds te snijden, het verlies van hun oudste dochter, hun oogappel, was voor beiden een zware klap, een verlies dat voor geen van hen ooit nog zal kunnen geplaatst worden. De tekst op het bidprentje, in erbarmelijk slecht Nederlands (te lezen als West-Vlaams), is vermoedelijk door haar moeder opgesteld en spreekt meer dan boekdelen.

Na de geboorte van hun tweede kind verhuisde het echtpaar Blomme-Le Breton naar Courville, een landbouwersdorpje in de onmiddellijke buurt van het liefelijke stadje Fismes en de 'Chemin des Dames', heden een toeristische trekpleister die voor ons een altijd blijvende herinnering wil zijn aan de gruwelijke tijden van de Eerste Wereldoorlog.

In dat dorp werden op 2 november 1952 zijn beide zoons geboren, een tweeling, met als namen: Le Breton Daniël en Denis. Hoewel verwekt uit Vlaams zaad, dragen al deze kinderen hun moeders familienaam, door het feit dat Henri Blomme nooit wettelijk volledig gescheiden geweest is, en daardoor ook nooit wettelijk is kunnen hertrouwen.

Henri, was rijk en welvarend geworden op zijn 'ferme du Bas ou le Vieux Château' in Rosnay, maar het tijt keerde. Na achttien jaar van voorspoed en geluk, heeft zijn nieuwe liefdesavontuur hem de strop omgedaan, en is hij uiteindelijk geëindigd zoals hij zoveel jaren terug begonnen was: als een boerenknecht.

Ook Icarus was verwittigd!

---

⁶ Gegevens afkomstig van mw. Henriette Le Breton

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE
 Département de la Marne
 ÉTAT CIVIL

Mairie de REIMS

BULLETIN DE DÉCÈS

N° 1473

Le 5 octobre 1968 est décédé rue Cognacq Jay 45 :
 Henri B L O M M E, domicilié à Courville (Marne), né à Looten-
 hulle (Belgique), le 20 mai 1904, manoeuvre;

fil s de Auguste Blomme,
 et de Marie Depourea, époux décédés.
 Epoux de Madeleine Louise VIAENE,-

Déjà délivré sur papier libre à titre de renseignement administratif.

Reims, le 11 octobre 1968
 Pour le Maire :
 L'Officier de l'État Civil délégué,

Uittreksel akte overlijden van Henri Blomme, Reims 1968.

Henri Blomme overleed op zaterdag 5 oktober 1968 te Reims, als 'époux de Madeleine Louise Viaene', aan de gevolgen van keelkanker.⁷ De kerkelijke dienst vond plaats in de parochiekerk van Courville, waarna hij begraven werd op het gemeentelijk kerkhof aldaar. Op die plek siert heden nog steeds een sober ijzeren kruis zijn laatste rustplaats. Zijn vurigste wens ooit begraven te worden bij zijn allereerste dochter Christiane in Rosnay is echter nooit in vervulling gegaan.

Hierna volgen de drie pachtcontracten aangegaan door het echtpaar Blomme-Viaene die na hun scheiding van tafel en bed verbroken werden in 1950, maar ogenblikkelijk hernieuwd zijn aan bijna dezelfde voorwaarden, nu door de gebruikers Sauvage-Blomme / Viaene.⁸ De drie originele notariële akten van de verbrekingen zijn uit het Frans in het Nederlands vertaald, maar met behoud in het Frans van namen, plaatsen en titels.

⁷ Met dank aan mw. Henriette Le Breton voor de vele toelichtingen.

⁸ De nieuwe pachtcontracten afgesloten door de familie Sauvage-Blomme worden heden door hen bewaard en zijn niet openbaar.

Als laatste geeft een tabel de omvang weer van de totale hoeveelheid tarwe en graan welke in natura diende geleverd te worden als jaarlijkse pachtsom .

Grafkelder: Families Sauvage – Blomme, Rosnay (F).

De verbreking der pachtcontracten

Notariële akte 1⁹

In tegenwoordigheid van Mr. André Eugène Thuillier, notaris te Rosnay, kanton Ville-en-Tardenois, en Mr. Gérard Lefebvre, notaris in Ville-en-Tardenois (Marne), de ondergetekenden.

Zijn gekomen,

1. Monsieur Louis Gabriël Comte de Lambilly, chevalier de la Légion d'Honneur, Croix de Guerre, chef d'escadron de cavalerie de réserve, propriétaire, demeurant à Paris, square de la Tour Maubourg, n° 2.
2. Mijnheer Henri Blomme, landbouwer, voordien inwoner van Rosnay, momenteel verblijvende te Courcelles-Sapicourt (Marne)
3. Mevrouw Madeleine Louise Viaene, landbouwster, inwonerster van Rosnay, echtgenote, gescheiden volgens het wettelijk stelsel van tafel en bed van dhr. Henri Blomme, dat volgens het vonnis en de uitspraak door 'Le Tribunal Civil de Première Instance de Reims', gedateerd 13 mei 1949.

Dewelke ons verklaren te willen opzeggen met aanvang op 11 november 1950, het huurcontract aangegaan tussen de heer graaf van Lambilly en dhr. en Mw. Blomme-Viaene, welke aanvang heeft genomen na de oogst van 1931 voor twaalf opeenvolgende jaren, dat volgens de notariële akte van Mr. Henri Liance, notaris te Rosnay, de onmiddellijke voorganger van de ondergetekende notaris, en ondertekend op 10 juli 1931, dat voor de gronden behorende tot de boerderij, gelegen te Rosnay, gekend als 'ferme du Bas ou le Vieux Château', groot 43 ha. 80 a. 11 ca., gronden gelegen op de grondgebieden van de gemeenten Rosnay en Muizon.

Op dat ogenblik belast met een jaarlijkse pachtsom in natura van 110 'quintaux', (of 110 centenaren) tarwe, van eerste kwaliteit, af te lossen in één enkele levering, elk jaar op 25 december, volgend op de oogst van dat jaar.

De voornoemde pachtovereenkomst, welke opnieuw voor negen of twaalf jaren verlengd werd, ingegaan na de oogst van het jaar 1943, met een looptijd tot 1952 of 1955, om dan hernieuwd te kunnen worden voor 11 november van de vorenstaande jaren, dat alles volgens de notariële akten

---

⁹ Kopie van originele akte bewaard in het archief v.d. familie Blomme.

ontvangen van Mr. Liance, notaris, reeds voornoemd, op datum van 12.03.1943.

Deze contractbreuk vindt plaats zonder enige schadeloosstelling voor geen van beide partijen. De onkosten en de honoraria daaraan verbonden komen uitsluitend en zijn wettelijk verplicht te laste van dhr. Henri Blomme en mw. Madeleine Louise Viaene.

Deze akte is opgesteld en wettelijk gepasseerd in het jaar 1950, dat na voorlezing ervan, en is ondertekend door beide partijen en hun notarissen.

Notariële akte 2

In tegenwoordigheid van Mr. André Thuillier, notaris te Rosnay, kanton Ville-en-Tardenois, en Mr. Gérard Lefebvre, notaris in Ville-en-Tardenois (Marne)

Zijn gekomen,

1. Monsieur Louis Gabriël Comte de Lambilly, chevalier de la Légion d'Honneur, Croix de Guerre, chef d'escadron de cavalerie de réserve, propriétaire, demeurant à Paris, square de la Tour Maubourg, n° 2,

Handelend en gevolmachtigde voor:

Madame Marguerite Marie Duhamel de Breuil, propriétaire, demeurant à Paris, square de la Tour Maubourg, n° 2, veuve en premier mariage non remariée de Monsieur Gustave Barbier, vicomte du Doré. Dat volgens de termen van procuratie van wie wij akte hebben ontvangen door Mr. Guilleux, notaris te Monfaucon (Maine et Loire), gedateerd 13 augustus 1925.

2. Mijnheer Henri Blomme, landbouwer, voordien inwoner van Rosnay, actueel verblijvende te Courcelles-Sapicourt (Marne)

3. Mevrouw Madeleine Louise Viaene, landbouwster, inwonster van Rosnay, gescheiden volgens het wettelijk stelsel van tafel en bed van dhr. Henri Blomme, dat volgens het vonnis en de uitspraak door 'Le Tribunal Civil de Première Instance de Reims', gedateerd 13 mei 1949.

Dewelke ons verklaren te willen opzeggen met ingang van 11 november 1950, het pachtcontract, aangegaan tussen Madame la Vicomtesse du Doré en dhr en mw. Blomme-Viaene voor de duur van vier jaar, of met

verlengingen van telkens vier opeenvolgende jaren en hun oogsten, begonnen op 1 januari 1940, dat volgens de notariële akte ontvangen van Mr. Henri Liance¹⁰, eertijds notaris te Rosnay, de onmiddellijke voorganger van Mr. Thuillier, één van de ondertekenende notarissen, ondertekend en gedateerd 17 maart 1940.

Betreffende 15 ha landbouwgronden gelegen op het grondgebied van Rosnay, voor een jaarlijkse pachtsom in natura van 30 quintaux (centenaren), juist gewicht, aan tarwe van eerste kwaliteit af te lossen in één enkele levering, elk jaar op 15 december, volgend op de oogst.

De voornoemde pachtovereenkomst, welke opnieuw voor negen of twaalf jaren verlengd werd, met aanvang na de oogst van het jaar 1943, en eindigend in de jaren 1952 of 1955, en ten laatste te hernieuwen op 11 november van diezelfde jaren, dat alles volgens notariële akte ontvangen van Mr; Liance, notaris, gedateerd 12 maart 1943.

Deze contractverbreking heeft plaats zonder enige schadeloosstelling voor geen van beide partijen. De onkosten en de honoraria daaraan verbonden komen uitsluitend en wettelijk verplicht ten laste van dhr. Henri Blomme en mw. Madeleine Louise Viaene.

Deze akte is opgesteld en wettelijk gepasseerd in het jaar 1950, dat na voorlezing ervan, en is ondertekend door de beide partijen en hun notarissen.

Notariële akte 3

In tegenwoordigheid van Mr. André Thuillier, notaris te Rosnay, kanton Ville-en-Tardenois, en Mr. Gérard Lefebvre, notaris in Ville-en-Tardenois (Marne)

Zijn gekomen,

1. Monsieur Gaston, Paul Loiseau, eerste notarisklerk te Rosnay, handelend uit naam van, en als gevolmachtigde van: Madame Blanche Anne-Marie Thérèse de Raismes, propriétaire, demeurant à Paris, avenue de la

---

¹⁰ Mr. Notaris Henri Liance moet overleden zijn voor november 1950.

Bourdonnais, n° 3 (7e arr.), veuve en premières mariage non remariée de Monsieur Jean Marie de Raismes.

Volgens de termen van procuratie hebben we van hen een akte ontvangen eigenhandig ondertekend met datum, Parijs, 12 juli 1948, waarvan het origineel werd geregistreerd, neergelegd en geannexeerd aan de minuten betreffende een huurcontract aangegaan door Madame de Raismes aan Monsieur et Madame Lainé Poncelet, ontvangen door Mr. Thuillier, notaris, ondergetekende, 7 november 1948.

2. Dhr. Henri Blomme, landbouwer, voorheen inwoner van Rosnay, actueel verblijvende te Courcelles-Sapicourt (Marne).

3. Mw. Madeleine Louise Viaene, landbouwster, inwoner van Rosnay, gescheiden volgens het wettelijk stelsel van tafel en bed, dat volgens het vonnis en uitspraak door 'Le Tribunal Civil de Première Instance de Reims', op datum van 13 mei 1949.

Dewelke ons verklaren te willen opzeggen met ingang van 11 november 1950, de pachtovereenkomst aangegaan tussen hen enerzijds en Monsieur Yves Albert Marie de Raismes, eigenaar, wonende te Parijs, avenue de la Boudonnais, n° 3, zich sterk makende uit zijn naam en voor de rekening van Madame Renée Henriette Michiline du Hamel de Breuil zijn echtgenote, tot dhr. en mw. Blomme-Viaene, voor de duur van 3, 6, 9 of 12 volle en opeenvolgende jaren, telkens ingaande na het verwijderen van de oogst, laatst ingegaan in het jaar 1931, dat volgens notariële akte van Mr. Liance, eertijds notaris te Rosnay, de onmiddellijke voorganger van de ondertekende notaris, gedateerd 10 juli 1931.

Betreffende acht hectare 84 a. 44 ca. landbouwgrond gelegen in één perceel op het grondgebied van de gemeente Rosnay, op de plaats genoemd 'La Noue Adaim ou Vallières', momenteel verpacht voor een jaarlijkse pachtsom in natura van 17 centenaren en 69 kg graan (niet gespecificeerd) af te lossen in één enkele levering op 25 december, elk jaar, volgend op de oogst van dat jaar.

De voornoemde pachtovereenkomst, welke opnieuw voor negen of twaalf jaren verlengd werd, met aanvang na de oogst van het jaar 1943, en eindigend in de jaren 1952 of 1955, en ten laatste te hernieuwen is voor 11 november van diezelfde jaren voor:

- 1) Monsieur André Amaury de Raismes, eigenaar, wonend te Parijs 3, avenue de la Boudonnais
- 2) Madame veuve de Raismes, volwassen vrouw, nu ongehuwd

- 3) Madame Eliane Jeanne Josephe-Marie de Raismes, echtgenote van Monsieur le capitaine de Saint Benoit, dewelke woonachtig zijn in Belfort, 8 Boulevard Carnot.

Zijnde de rechten van Monsieur et Madame de Raismes du Hamel de Breuil, verlegd volgens notariële akte en deze ontvangen van Mr. Henri Liance, notaris voornoemd, gedateerd op 1 april 1943.

Madame veuve de Raismes zijnde op dat ogenblik de enige eigenaarster van het onroerende goed betreffende de aangegane pachtcontracten en de verlengingen ervan zoals vermeld.

Deze realisatie heeft plaats gehad zonder enige vergoeding noch voor de ene noch voor de andere partij.

De onkosten en de honoraria hieruit voortvloeiend komen uitsluitend en zijn wettelijk verplicht ten laste van dhr. Henri Blomme en mw. Madeleine Louise Viaene.

Deze akte is opgesteld en wettelijk gepasseerd in het jaar 1950, en is na voorlezing ervan ondertekend door de beide partijen met hun notarissen.

Omvang der pachten

Oppervlak	centenaren		kilogram
43 ha 80 a 11 ca	110	110 x 100	11.000
15 ha 00 a 00 ca	30	30x100	3.000
8 ha 84 a 44 ca	17 + 69 kg	17x100+1173 kg	2.873
67 ha 64 a 55 ca			16.873

Herkomst afbeeldingen

Archief familie Blomme: p. 85-90, 92, 94

Archief Land van Nevele (Uit: L. Stockman, Geschiedenis van Aalter, Aalter, 1980, p. 303): p. 56

Archief Land van Nevele: p. 69, 84

Julien De Baets: p. 51

Adelheid De Logi: p. kaftfoto, 4-7, 9, 11, 12, 18, 19, 21, 22, 24-26

Gerard De Muynck: p. 50

Willy Joos: p. 95

Letterenhuis Antwerpen: p. 39

Carlos Lips: p. 67

Willy Quintyn: p. 48, 49, 54, 57, 77, 78, 80, 82

Rijksarchief Gent: p. 30

Peter Van De Velde: p. 53